

UZAJAMNE VEZE

Pristupanje EU i Agenda 2030

UNITED NATIONS
MONTENEGRO

Vlada Crne Gore

PREDGOVOR

Fiona Mekluni
rezidentna koordinatorka
Sistema Ujedinjenih nacija

U septembru 2015, sve članice UN-a potpisale su globalnu Agendu do 2030. sa svojih 17 ciljeva održivog razvoja – ciljeva i indikatora – koji se odnose na socijalne, ekonomske i ekološke aspekte održivog razvoja.

„Uzajamne veze“ pokušava Agendu održivog razvoja do 2030. učiniti stvarnom u Crnoj Gori. Oslanjajući se na samu državu, proces integracije politike održivog razvoja, Nacionalnu strategiju održivog razvoja i centralnu poziciju procesa pristupanja EU u državnoj politici, ovaj dokument izvještava o rezultatima procesa konsultacija sa crnogorskom pregovaračkom strukturom i ekspertima organizacija UN-a, da bi se utvrdile oblasti intenziviranja i podrške politikama održivog razvoja.

Identifikovana su ključna pregovaračka poglavlja EU kao oblasti intenziviranja politike održivog razvoja, i potciljevi Agende, njih 60, koje proces pristupanja Crne Gore ne adresira, a koji zahtijevaju više pažnje u procesima održivog razvoja.

Aivo Orav
šef Delegacije Evropske unije
u Crnoj Gori

I prije usvajanja, Evropska unija je prepoznala važnost Agende održivog razvoja do 2030. godine i preuzela je ključnu ulogu u procesu definisanja ciljeva održivog razvoja.

Održivi razvoj je suština Evropske unije i kao princip čvrsto je ukorijenjen u Pravnu tekovinu EU.

Naš novi Evropski konsenzus o razvoju „Naš svijet, naše dostojanstvo, naša budućnost“ iz juna 2017. daje još veću važnost univerzalnosti i imperativu Agende 2030 i njenih ciljeva.

EU će i dalje igrati vodeću ulogu u procesu implementacije ove ambiciozne, transformativne i univerzalne Agende koja donosi iskorjenjivanje siromaštva i održivi razvoj za sve.

Saznanje da je u Crnoj Gori dvije trećine Agende 2030 već pokriveno procesom pristupanja EU je snažan, ohrabrujući signal da ova dva komplementarna procesa vode zemlju ka održivom razvoju i prosperitetu.

Aleksandar Drljević
glavni pregovarač
Crne Gore

Pristupanje Evropskoj uniji kao ključni razvojni proces u Crnoj Gori, bio je glavni put ka prosperitetu još od osamostaljenja 2006. godine.

Dok nastoji da razvije pravni i politički okvir i ojača ekonomiju i javnu upravu da bi se odgovorilo na potrebe članstva u EU, na globalnom nivou usaglašen je još jedan program reformi – Agenda za održivi razvoj do 2030. godine.

Crna Gora je lider u razvoju, integraciji Agende u okvir nacionalne politike i procesu pristupanja EU.

Koristeći se prilikom da se mapiraju oblasti sinergije i iskoriste prednosti sinergetskog odgovora na oba razvojna procesa, Agenda donosi korist svima i pomaže u donošenju odluka o tome gdje politika i implementacija mogu postići najveći uticaj.

IMPRESSVM

Autor

Fiona Mekluni

Miloš Popović

Miodrag Dragišić

Ana Dautović

Tomica Paović

Izdavač

Sistem Ujedinjenih nacija u Crnoj Gori

Lektura

Lida Vukmanović Tabaš

Dizajn

Vlatko Otašević

Luka Bošković

Štampa

Bošković and Associates d.o.o.

Tiraž

250

CIP – Katalogizacija u publikaciji

Nacionalna biblioteka Crne Gore, Cetinje

ISBN 978-9940-763-00-8

COBISS.CG-ID 38540816

Specijalnu zahvalnicu za izradu ovog izvještaja, autorski tim duguje prof. Gordani Đurović i Dubravki Popović, kao i Vladanu Božoviću.

Proces Integrisanja, intenziviranja i podrške politikama (Mainstreaming, Acceleration and Policy Support – MAPS) u Crnoj Gori rezultat je zajedničkih napora rezidentnih organizacija UN. Proces je finansijski podržao regionalni centar UNDP u Istanbulu i UNICEF Crna Gora.

NAPOMENE

Dokument *Uzajamne veze: Pristupanje EU i Agenda 2030* je analiza Tima Ujedinjenih nacija za Crnu Goru pripremljenog kroz diskusije, analize, validacije i kvantitativne analize povezanosti procesa pristupanja Evropskoj uniji i Agende za održivi razvoj do 2030. godine. Izvještaj je završen u martu 2018. godine i objavljen u online/elektronskoj verziji i kao takav distribuiran zainteresovanim stranama.

Od objavljivanja izvještaja do datuma štampanja u maju 2019, nekoliko važnih navoda iz izvještaja je promijenjeno, što se ističe ovim napomenama.

- Ministarstvo za evropske integracije prestalo je da postoji, a Kancelarija za evropske integracije repositionirana je u okviru Kabineta predsjednika Vlade Crne Gore. Ključno ekspertske osoblje pregovaračke strukture ostalo je integralno kroz Kancelariju za evropske integracije.
- Crna Gora je u pregovaračkom procesu otvorila dva dodatna poglavlja, čineći da su od ukupno 33 pregovaračka poglavlja otvorena 32. Naime, tokom 2018. godine otvoreno je Poglavlje 18 o ekonomskoj i monetarnoj politici i Poglavlje 27 o životnoj sredini. Kao dio ovog procesa Crna Gora je dobila mjerila za zatvaranje kao uslov za zatvaranje određenih pregovaračkih poglavlja. Otvaranje poglavlja 27 važno je s aspekta očekivanog uticaja na upravljanje životnom sredinom koje je jedna od ključnih komponenti Agende 2030.
- Glavni strateški dokument u procesu pristupanja, Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji, koji predstavlja plan Crne Gore za ostvarenje zahtjeva Evropske unije za članstvo, revidiran je i Vlada ga je usvojila u januaru 2019. godine a odnosi se na period od 2019. do 2020. godine.
- UNEP Live sistem / IRIS – Informacioni sistem izvještavanja o indikatorima testiran je u Vladi Crne Gore i nije sigurno hoće li se obezbijediti njegova šira primjena, zbog prilagodljivosti na nacionalne IT sisteme. Shodno tome, nezahvalno je pretpostavljati kako će pitanje izvještavanja o indikatorima iz Agende održivog razvoja biti tehnički riješeno u Crnoj Gori.

Bez obzira na napomene, zaključci ovog izvještaja ostaju validni, kao i preporuke i aktivnosti navedene u posljednjem poglavlju. Na kraju, i novi Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji prepoznao je nalaze ove studije i naglašava snažne veze između procesa pristupanja EU i Agende 2030.

Autori

Sadržaj

1	Uvod	8
2	Razvojni kontekst zemlje	9
2.1	Pristupanje EU: Politički prioritet	9
2.2	Pristup pitanjima održivog razvoja u Crnoj Gori	11
3	MAPS u Crnoj Gori	13
3.1	Metodološka napomena	14
3.1.1	Ograničenja metodologije	16
3.2	Ključni nalazi radionice za validaciju	16
3.2.1	Poljoprivreda i proizvodnja hrane (poglavlja 11, 12, 13)	17
3.2.2	Socijalna inkluzija (poglavlja 19, 26, 28)	19
3.2.3	Održivost životne sredine (poglavlja 14, 15, 21, 27)	21
3.2.4	Ljudska prava i pravosudni sistem (poglavlja 23, 24)	24
3.2.5	Ekonomija (poglavlja 3, 6, 7, 20, 22, 25)	25
3.3	Pretpristupna sredstva - IPA II sredstva - 2014 - 2020	27
4	Zaključci	28
5	Aneksi	

1 Uvod

Od usvajanja Agende održivog razvoja do 2030. godine na Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija u septembru 2015. godine, države članice širom svijeta podstiču se da integrišu njene ciljeve u strateške politike i prakse svojih zemalja. Agenda 2030 sa svojih 17 ciljeva održivog razvoja (COR) i 169 potciljeva postavlja ambicioznu agendu za okončanje svih oblika siromaštva, suzbijanje nejednakosti, zaštitu životne sredine i rješavanje pitanja klimatskih promjena. Tokom 2017. godine, Tim Ujedinjenih nacija u Crnoj Gori u saradnji s Vladom Crne Gore razmatrao je kako se Agenda 2030 najbolje može povezati s prioritarnim politikama Vlade, gdje je najbolje usmjeriti savjete i podršku UN i u kojim oblastima će postojeći pokretači reformi postaviti zemlju na put ka ispunjenju ciljeva.

Prilog 1 Ciljevi održivog razvoja

Dokument *Uzajamne veze: Pristupanje EU i Agenda 2030* detaljno razmatra jedan aspekt ovog rada kroz uspostavljanje veza između procesa pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji (EU) i ciljeva i potciljeva Agende 2030. Od ponovnog uspostavljanja nezavisnosti 2006. godine članstvo u EU je za Crnu Goru ključni spoljnopolički prioritet. Strukturirani proces političkog dijaloga u kombinaciji sa zakonskim obavezama i podrškom kroz vremenski ograničene finansijske pakete orijentisane na ostvarivanje rezultata čine put ka pristupanju EU dominantnom i najuspješnijom reformskom agendom u zemlji. Utvrđivanje oblasti intenziviranja za postizanje obje razvojne agende, ne samo da će obezbijediti postizanje Agende 2030, već bi potencijalno proširilo i korist od procesa pridruživanja EU.

Ovo je samostalan dokument koji pruža (i) pregled konteksta zemlje, (ii) dosadašnje korake u pristupanju EU i (iii) u nacionalizaciji ciljeva održivog razvoja. U nastavku rada (iv) detaljno se izlaže na koji način je Sistem UN pružio podršku Vladi za Integraciju, intenziviranje i podršku politikama¹ u ostvarivanju Agende 2030 i (v) detaljno se predstavljaju zaključci validacije istraživanja sprovedene s predstavnicima crnogorske pregovaračke strukture EU i ekspertima organizacija UN, na kojoj je izvršena dubinska procjena jačine veza između dvije agende. U zaključku rada predlažu se ključne oblasti u kojima međusobna povezanost ova procesa evropskih integracija i procesa održivog razvoja daju najznačajnije sinergetske efekte po ljude koji žive u Crnoj Gori.

¹ Integriranje, intenziviranje i podrška politikama održivog razvoja (Mainstreaming, Acceleration and Policy Support – MAPS) je pristup podršci dostizanja ciljeva Agende održivog razvoja do 2030. godine na nacionalnom nivou, a koji je usvojila Grupa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDG) u oktobru 2015. godine. MAPS obuhvata ključne komponente podrške za održivi razvoj:

1. **Aktivnosti integracije** da bi se podigla svijest javnosti i donosioca odluka o Agendi 2030 i osiguralo da su principi i ciljevi održivog razvoja sadržani u Agendi 2030 u potpunosti integrisani u formulisanje i planiranje javnih politika i budžetskih procesa.
2. **Analitika** informiše kreatore politike o pokretačima i izazovima za održivi razvoj na nivou zemlje i doprinosi kreiranju strateških intervencija koje mogu intenzivirati napredak ka ostvarivanju nacionalizovanih ciljeva održivog razvoja.
3. **Podrška politikama** omogućava Ujedinjenim nacijama da iskoriste svoju tehničku ekspertizu i ciljano savjetuju države članice u podršci implementaciji Agende 2030 na koherentan i integrisan način.

Više informacija dostupno na: <https://www.un.org/ecosoc/sites/www.un.org.ecosoc/files/files/en/qcpr/doco-summary-brief-on-maps-march2016.pdf>

2 Razvojni kontekst zemlje

Crna Gora se nalazi na Balkanu i zemlja je s višim srednjim prihodima po stanovniku, s populacijom manjom od 650.000 stanovnika. U najnovijem Izvještaju o razvoju po mjeri čovjeka (2016) Crna Gora je ocijenjena kao zemlja koja ima visok nivo razvoja s vrijednošću indeksa (0,807) koji je pozicionira na 48. mjesto od 188 analiziranih zemalja. Kada se uskladi za koeficijente nejednakosti, iako se rezultat Crne Gore smanjuje na 0,736, on je i dalje veći od prosječnog rezultata mnogih zemalja u kategoriji zemalja s izuzetno visokim razvojem. Crnogorska ekonomija zasnovana je uglavnom na tri sektora: turizam, trgovina i poljoprivreda. Od 2006. godine zemlja je imala relativno visoke godišnje stope rasta. U godinama nakon međunarodne finansijske krize (2008) došlo je do pada ekonomskog rasta, ali je od 2013. nastupio ponovni snažni rast od 3 do 4 odsto, a godišnja realna stopa rasta za period 2018–2020 projektovana je na oko 2,8%. Godine 2017, BDP zemlje dostigao je 4,2 milijarde eura, s godišnjom stopom rasta BDP-a od 4,0%. Uprkos tome što je po površini mala zemlja, Crna Gora ima značajno geografsko i biološko bogatstvo s oko 300 km jadranske obale i veoma visokim planinskim lancem duboko na svojoj teritoriji. Sjeverni i istovremeno ruralniji dio zemlje manje je razvijen, s manje ekonomskih mogućnosti za ljude koji tamo žive. Sadašnje ulaganje u luku, putne veze i energetska povezivanje s Evropom ukazuju na budućnost s boljim ekonomskim vezama s Evropom i drugim zemljama Zapadnog Balkana.

Ratifikacijom međunarodnih instrumenata za ljudska prava i klimatske promjene i posvećenost sistemskim reformama kroz pristupanje EU, Crna Gora je demonstrirala namjeru da izgradi moderno društvo zasnovano na poštovanju ljudskih prava, odsustvu sukoba, dobrom upravljanju, univerzalnom pristupu kvalitetnom obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti i osiguranju da svaki pojedinac ima mogućnost da ostvari svoj puni potencijal.

2.1 Pristupanje EU: Politički prioritet

Članstvo u Evropskoj uniji i NATO jesu prioritetni ciljevi vanjske politike Crne Gore, i to su ključni pokretači reformi. Od juna 2017. godine, kad je postala članica NATO-a, crnogorska administracija kompletnu pažnju usredsređuje na ispunjavanje kriterijuma za članstvo u Evropskoj uniji.

Prije razmatranja ukupnog napretka Crne Gore u pravcu ostvarivanja članstva u Uniji, korisno je podsjetiti na vrijednosti i principe te supra-nacionalne organizacije, kroz Izjavu Evropskog parlamenta.²

- Evropski prostor bez granica i gdje svi građani uživaju prava koja garantuje Unija.
- Unutrašnje tržište koje promoviše nesmetanu i efikasnu trgovinu i sa slobodnom i pravednom konkurencijom.
- Stabilan i održiv razvoj kroz konkurentnu tržišnu ekonomiju koja promoviše uravnotežen ekonomski rast i stabilne cijene, uzima u obzir blagostanje ljudi i socijalne potrebe i štiti životnu sredinu.
- Unija podržava napredak nauke i tehnologije i ulaže u obrazovanje i kvalifikovanu radnu snagu.
- Unija radi na sprečavanju socijalne isključenosti, uz napore da se eliminiše siromaštvo. Unija se zalaže za ravnopravnost, gdje su manjinska prava zaštićena, a socijalna sigurnost unaprijeđena. Muškarci i žene se tretiraju ravnopravno. Dječija prava su zaštićena i djeci se pruža srećno djetinjstvo, a stari ljudi se poštuju i o njima se vodi briga.
- Unija promoviše solidarnost među državama i ljudima u oblasti ekonomije, socijalne jednakosti i regiona i međusobno razumijevanje.
- Unija poštuje jezike i kulture pojedinačnih zemalja, njeguje i razvija nacionalne kulturne specifičnosti i zajedničku evropsku kulturu.
- Zajedničkom vanjskom i bezbjednosnom politikom, Unija promoviše mir u Evropi i van nje. Zajednička vanjska politika osigurava da se prirodni resursi koriste razumno i da se životna sredina ne uništava. Evropska unija se zalaže za slobodnu i pravednu trgovinu i nastoji eliminisati siromaštvo. Evropska unija poštuje Povelju Ujedinjenih nacija i naglašava značaj zajedničkih međunarodnih pravila.

² <http://europarlamenti.info/en/values-and-objectives/objectives>

Principi pokazuju da, kao supra-nacionalna organizacija, Evropska unija stavlja akcenat na ekonomske aspekte, kao što su uslovi za funkcionisanje slobodnog i pravednog unutrašnjeg tržišta ili konkurentne tržišne ekonomije. Ovi principi, iako uključeni, nijesu prioritet Agende 2030, gdje se akcenat stavlja na prava ljudi, rješavanje socijalne isključenosti i balansiranje između principa zaštite prirode. Bez obzira na to, zaštita životne sredine, ulaganje u obrazovanje i kvalifikovanu radnu snagu daju pozitivne rezultate i u okviru Agende održivog razvoja i doprinose ispunjavanju zadataka na putu za članstvo u EU.

Fundamentalne veze između ova dva razvojna procesa su takođe odraz doprinosa koji je Evropska unija dala u razvoju sadržaja i forme Ciljeva održivog razvoja. U saopštenju Evropskog parlamenta o „Sljedećim koracima za održivu evropsku budućnost – Evropa za održivost“³ istaknuto je opredjeljenje Evropske unije da bude predvodnica u sprovođenju Agende 2030 u skladu s načelom supsidijarnosti i da se mnogi od Ciljeva održivog razvoja nalaze u središtu najviših političkih prioriteta Evropske komisije.

EU je zauzela dvojak pristup u implementaciji Agende 2030. Na jednoj strani, mapirane su sve politike Evropske unije koje ilustruju kako organizacija odgovara na zahtjeve 17 Ciljeva održivog razvoja, a sve sa ciljem usklađivanja politike ove supra-nacionalne organizacije s Agendom 2030.⁴ Mapirane politike, mehanizmi i alati na raspolaganju su zemljama kad postanu članice Unije, stoga su za Crnu Goru u ovom trenutku neprimjenjivi.

Napredak zemlje kandidata za članstvo u EU definisan je nizom unaprijed utvrđenih koraka, uključujući: (i) prijem zvaničnog zahtjeva zemlje za pristupanje Uniji, (ii) korespondenciju o spremnosti za pristupanje kroz mehanizam i ispunjavanje obimnog Upitnika i (iii) potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) koji uspostavlja pravni okvir za odnose s EU. Dobijanje statusa kandidata za članstvo podrazumijeva i odobrenje Evropskog savjeta kojim vlade država članice EU daju saglasnost da zemlja kandidat ispunjava minimum zahtjeva za početak procesa pristupanja.

Crna Gora je potpisala i ratifikovala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) 2007. godine, s tim da je ugovor formalno stupio na snagu u maju 2010. Činom potpisivanja SSP, Crna Gora se i formalno obavezala na ispunjenje obaveza za članstvo u Evropskoj uniji i pridruživanje njenim članicama.

Zvanični pristupni pregovori između Crne Gore i EU započeli su 2012. godine, i to u skladu s „novim pristupom“ u pregovorima. Crna Gora je prva zemlja koja pregovara po principima kojima je vladavina prava u srži pregovora, te su Poglavlje 23 – Pravosuđe i osnovna prava i Poglavlje 24 – Pravda, sloboda i bezbjednost, otvorena među prvim poglavljima i biće zatvorena među posljednjim.

Ključni strateški dokument za proces pristupanja Crne Gore je Program pristupanja Evropskoj uniji (PPCG) koji je Vlada usvojila 2013. godine za period 2014–2018. Kao sveobuhvatan strateški dokument, PPCG pruža pregled trenutnog stanja i definiše okvir i tempo reformi potrebnih za dalje usklađivanje Crne Gore s pravnim sistemom EU.

Pravna tekovina Evropske unije (*Acquis Communautaire*) pruža pravnu osnovu za pristupanje zemalja Evropskoj uniji. Do sada, Crna Gora pregovara o 30 otvorenih pregovaračkih poglavlja (od ukupno 33). Proces funkcionise tako što nakon ispunjenja tzv. početnih mjerila za otvaranje poglavlja, započinju pregovori u okviru jednog od poglavlja Pravne tekovine. Poglavlja se zatvaraju nakon ispunjenja tzv. završnih mjerila. Mjerila su nacionalno specifični rezultati koje je potrebno postići bilo za otvaranje, bilo za napredak ili zatvaranje poglavlja. Kroz proces pristupanja, Crna Gora je dobila 22 mjerila za otvaranje, tj. uslove za otvaranje pregovaračkih poglavlja u 13 pregovaračkih oblasti. (Početkom 2018. godine Crna Gora je završila ovu fazu pregovaračkog procesa završetkom ispunjavanja početnih mjerila). Osamdeset tri privremena mjerila isključivo za poglavlja 23 i 24, koja su okosnica pregovaračkog procesa i do sada 74 mjerila za zatvaranje koja predstavljaju skup uslova za zatvaranje pregovora u određenoj oblasti. Tri poglavlja privremeno su zatvorena (Poglavlje 25 – Istraživanje i inovacije, Poglavlje 26 – Obrazovanje i kultura i 30 – Vanjski poslovi), dok tri tek treba da budu otvorena (Poglavlje 8 – Politika konkurencije, Poglavlje 17 – Ekonomska i monetarna unija, Poglavlje 27 – Životna sredina).⁵ O preostalim 27 poglavlja u toku su pregovori sa EU nakon konstatovanog

određenog napretka u svakom od poglavlja kako je ilustrovano u Aneksu.⁷ Pregovori o poglavljima 23 (Pravosuđe i osnovna prava) i 24 (Pravda, sloboda i bezbjednost) smatraju se jezgrom pregovaračkog procesa, a 84 mjerila koja je uspostavila EU služe kao fokus za reforme u ovim oblastima.

Paralelno, razvija se i pozitivna perspektiva za pristupanje svih zemalja Zapadnog Balkana. U februaru 2018. godine Evropska unija je objavila saopštenje „Perspektiva proširenja i pojačano angažovanje EU na Zapadnom Balkanu“.⁸ U dokumentu, Evropska komisija predviđa dalje proširenje Unije do 2025. godine, pod uslovom da se ulože dodatni napor u jačanju vladavine prava, borbe protiv organizovanog kriminala i korupcije i jačanju regionalnih privrednih veza.

Crna Gora je sveobuhvatno odgovorila na izazov pristupanja EU. U uvjerenju da su evropske integracije proces koji se tiče cijelog društva, Vlada je u pregovaračku strukturu pozvala različite eksperte iz čitavog društva koji mogu dati doprinos uspješnoj implementaciji obaveza koje proizilaze iz procesa pristupanja. Stoga, od oko 1.300 članova radne grupe, 381 su predstavnici civilnog društva, što je gotovo trećina čitave pregovaračke strukture.

2.2 Pristup pitanjima održivog razvoja u Crnoj Gori

Crna Gora ima bogatu istoriju politike održivog razvoja. Nakon Skupštinske deklaracije usvojene na Žabljaku 1991. godine, Ustav Crne Gore iz 1992. godine definiše zemlju kao ekološku državu. U skladu s uspostavljenim institucionalnim okvirom, Nacionalni savjet za održivi razvoj, klimatske promjene i integralno upravljanje morskim dobrom na čijem je čelu Predsjednik, od 2013. godine zadužen je za pitanja održivog razvoja u Crnoj Gori kao savjetodavno tijelo Vlade Crne Gore.

Značajne napore zemlja je uložila u ostvarivanje nacionalizovanih Milenijumskih razvojnih ciljeva (MRC). Neispunjeni nacionalni ciljevi MRC-a 1 (Smanjenje siromaštva) gdje, uprkos napretku, nije dovoljno smanjen broj ljudi koji žive u siromaštvu, uz još uvijek izražen izazov regionalnih ekonomskih razlika. Takođe je potreban dodatni napor za ostvarenje MRC-a 3 (Ravnopravnost polova) i MRC-a 7 (Održivost životne sredine). Crna Gora je djelimično ostvarila nacionalne potciljeve za MRC 6 (Borba protiv HIV/AIDS-a, tuberkuloze i nezazarnih bolesti). Pozitivno je da su potciljevi MRC-a 2 (Univerzalno osnovno obrazovanje) ostvareni kroz povećanje stope upisa u predškolsku i osnovnu školu, kao i za MRC 4 (Smanjenje smrtnosti djece) i 5 (Poboljšanje zdravlja porodilja) gdje je došlo do značajnih poboljšanja u pogledu stope smrtnosti novorođenčadi i zdravlja porodilja.

Oslanjajući se na ove rezultate i da bi razmotrili druga sporna pitanja, Vlada i građani Crne Gore aktivno su se uključili u postmilenijumske konsultacije u periodu 2013–2015. godine. U ovim konsultacijama učestvovalo je čak 12.000 ljudi ili 2% ukupne populacije. Prioritete identifikovane u procesu konsultacija, Vlada je koristila u pripremi zvaničnog stava zemlje o budućim Ciljevima održivog razvoja u radu Otvorene radne grupe o Ciljevima održivog razvoja u kojoj je Crna Gora imala zajedničku poziciju sa Slovenijom. Crna Gora je bila među prvim zemljama koje su nacionalizovale Ciljeve održivog razvoja kroz Nacionalnu strategiju održivog razvoja do 2030. godine (NSOR), koju je usvojio Nacionalni savjet za održivi razvoj, klimatske promjene i integralno upravljanje morskim dobrom u junu 2016. godine, i Vlada Crne Gore u julu iste godine. Okvir za praćenje NSOR-a preveo je 167 od 169 potcilja COR u nacionalni kontekst i definisao sistem monitoringa i evaluacije.

Nacionalna strategija održivog razvoja definiše se kao krovna, horizontalna i dugoročna razvojna strategija Crne Gore koja se odnosi ne samo na životnu sredinu i ekonomiju, već i na ljudske resurse i društveni kapital koji su neophodni za ostvarivanje prosperitetnog razvoja. U Strategiji se navodi da će do 2030. godine sve sektorske politike biti usaglašene sa NSOR, dok je Vlada dala prednost trima koje treba da budu analizirane i usklađene do kraja 2018. godine. Takođe se konstatuje da, ukoliko se sektorske politike smatraju nekompatibilnim, treba uložiti napore da se izmijene postojeći propisi kako bi se uskladili s Agendom 2030 i strateškim ciljevima i mjerama politike održivog razvoja Crne Gore.

6 Izvor: Ministarstvo evropskih poslova Crne Gore; dostupno na: https://www.eu.me/images/2_II_18_Tabela_pregled_poglavlja_eng.jpg

7 Grafički prikaz dinamike pristupanja EU može se naći u tabelama Aneksa.

8 Dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf

3 Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Evropskom savjetu, Evropskom ekonomskom i socijalnom komitetu i Komitetu regiona, Saopštenje o narednim koracima za održivu evropsku budućnost, str. 18 (https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/communication-next-steps-sustainable-europe-20161122_en.pdf)

4 Više informacija na linku: https://ec.europa.eu/sustainable-development/about_en

5 *Acquis Communautaire* predstavlja akumulirani zakon Evropske unije (EU) i obaveze do današnjeg dana.

Kao jedna od prvih zemalja koja je nacionalizovala Agendu održivog razvoja, Crna Gora je predstavila Dobrovoljni nacionalni pregled (Voluntary National Review - VNR) o integraciji Agende 2030 u nacionalni politički okvir na Političkom forumu na visokom nivou o održivom razvoju iz 2016. godine, održanom u julu te godine u Njujorku.

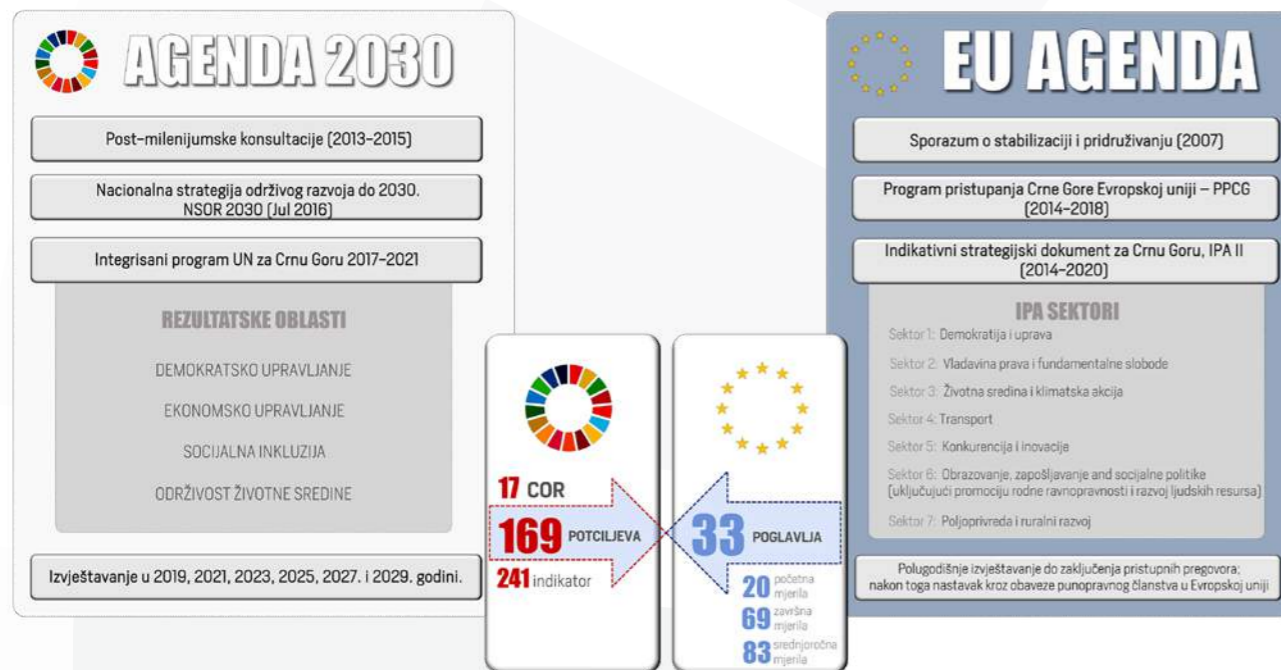
Kroz Strategiju, Crna Gora je definisala nacionalni institucionalni okvir za izvještavanje o 525 indikatora NSOR-a koji uključuju 241 indikatora COR,⁹ 102 mjere i 602 podmjere NSOR za ostvarivanje principa održivog razvoja. Izvještavanje o indikatorima trebalo bi da okupi 26 institucija identifikovanih kao proizvođači podataka o NSOR kroz postojeći onlajn sistem za izvještavanje Programa za životnu sredinu Ujedinjenih nacija (Informacioni sistem za izvještavanje baziran na indikatorima - IRIS). Ovaj sistem je u fazi prilagođavanja crnogorskom kontekstu i specifičnostima. Kao što je istaknuto u prilogu 3, Crna Gora će izvjestiti o prvom dvogodišnjem sprovođenju NSOR-a 2019. godine.

Na Prilogu 3 prikazana je višeslojna povezanost ove dvije agende kroz skup globalnih/opštih strateških dokumenata i onih koji su karakteristični za određenu zemlju. U suštini, oba procesa teže sličnim ciljevima s nešto drugačijim fokusom, pristupom i obimom..

Prilog 2 Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine

Prilog 3 Agenda 2030 Crne Gore i EU agenda: ciljevi, strateški dokumenti, prioritetne oblasti i dinamika izvještavanja

Prilog 3 ilustruje veze koje postoje između dva procesa. Fokus ovog rada i procesa Integrisanje, intenziviranje i podrška politikama u Crnoj Gori jeste da se detaljno razmotre preklapanja između 168 potciljeva COR i podsektora 33 Poglavlja *Acquis Communautaire*

3 MAPS u Crnoj Gori

Proces Integrisanja, intenziviranja i podrške politikama (MAPS) u Crnoj Gori započeo je 2017. godine, s fokusom na proces pristupanja EU kao ključnog činioca u ostvarivanju Agende 2030 u zemlji.

Sistem Ujedinjenih nacija mapirao je uopštene veze između procesa pristupanja EU i Ciljeva održivog razvoja (Prilog 3). Ovaj rad se koncentrisao na proces prije nego što se zemlja pridruži Uniji.

Proces MAPS u Crnoj Gori do sada je imao tri faze: (i) utvrđivanje činjenica i identifikovanje partnera, (ii) razumijevanje veza između procesa i (iii) validacija rezultata mapiranja s predstavnicima crnogorske pregovaračke strukture EU i ekspertima organizacija UN. Prijedlog preporuka i daljih koraka predstavljen je u zaključku.

U prvoj fazi ocijenjena je trenutna faza odgovora Crne Gore na Agendu 2030. godine i identifikovani su partneri i oblasti kroz koje bi se Agenda 2030 mogla dalje pospješiti u zemlji. Misija koja je prethodila procesu MAPS pokazala je sljedeće:

- Iako je Crna Gora posvećena ispunjenju Agende 2030, proces pristupanja EU jeste glavni nacionalni prioritet Vlade.
- Ministarstvo održivog razvoja i turizma pokrenulo je pitanje nedostajućih finansijskih i administrativnih resursa za implementaciju Agende 2030 i za jačanje administrativnih kapaciteta za implementaciju NSOR.
- Ministarstvo evropskih poslova razmotrilo je komplementarnost Agende 2030 s procesom pristupanja EU i izražava interes za dalje snaženje narativa Agende 2030 kroz prizmu procesa pristupanja EU.

Ocijenjeno je i da je Crna Gora uspješno integrisala Agendu 2030 kroz usvajanje Nacionalne strategije održivog razvoja (NSOR), a da se planovi za implementaciju Strategije mogu dodatno unaprijediti kroz sektorske politike, strategije i uspostavljanje novog institucionalnog okvira. Sistem Ujedinjenih nacija u Crnoj Gori identifikovao je ulogu u razmatranju opcija za intenziviranje ostvarivanja Agende 2030 kroz proces pristupanja EU i u tom kontekstu je sprovedena detaljna analiza sadržaja i dinamike obje agende.

Da bi se bavila ovim zaključcima, kao druga faza procesa, stalna koordinatorka UN u zemlji formirala je interni ad-hok MAPS tim sastavljen od predstavnika različitih organizacija UN u zemlji i Kancelarije za koordinaciju Sistema UN. Tim je imao zadatak da ispita uzajamne sadržajne veze između procesa pristupanja EU i Agende 2030.

U tu svrhu analizirana su relevantna dokumenta i podaci vezani za proces pristupanja EU i sveukupan odgovor EU na Ciljeve održivog razvoja. Tim je takođe detaljno analizirao svaki od 169 potciljeva Ciljeva održivog razvoja zajedno s odgovarajućim indikatorima. Na osnovu detaljne analize oba procesa, ad-hok MAPS tim UN mapirao je početne veze između prioriteta pregovaračkih poglavlja EU i potciljeva Ciljeva održivog razvoja. Treća faza bila je organizacija radionice za validaciju prethodne analize u januaru 2018. godine.

Radionica je organizovana u saradnji s Ministarstvom evropskih poslova i predstavnicima crnogorske pregovaračke strukture sa EU (pregovarači, šefovi i sekretari radnih grupa za pregovaračka poglavlja EU) koji imaju i političku moć da odlučuju i da upravljaju procesom pregovaranja, ali i neophodno ekspertske znanje o zahtjevima EU u okviru odgovarajućeg poglavlja. Radionici su prisustvovali i predstavnici diplomatskog kora, Delegacije EU u Crnoj Gori, predstavnici pregovaračkog tima Srbije kako bi razgovarali o njihovom iskustvu u usklađivanju ova dva procesa, kao i Ekonomske komisije UN za Evropu, Regionalne kancelarije UNDP u Istanbulu i Istraživačkog instituta za društveni razvoj UN. Radionica je bila prilagođena kontekstu pristupanja zemlje EU sa zadatkom potvrđivanja i revizije nalaza ad-hok MAPS tima UN, s ključnim zadatkom da se procijeni uticaj procesa pristupanja EU na ostvarenje potciljeva COR u Crnoj Gori i identifikovanja instrumenata koji mogu pružiti podršku ostvarivanju rezultata u oba procesa.

⁹ Statistička komisija UN revidirala je listu prvobitno predloženih indikatora, tako da je konačna lista indikatora priložena uz Agendu održivog razvoja do 2030. godine

3.1 Metodološka napomena

Nakon generalne analize međusobnog uticaja procesa evropskih integracija i procesa održivog razvoja, ad-hok MAPS tim UN detaljnije je razmotrio međusobni uticaj podoblasti pregovaračkih poglavlja i potciljevi Agende 2030.

Prvi korak u procesu bio je da se pregovaračka poglavlja u procesu pristupanja EU podijele u tematske/ programske podoblasti. Na primjer, Poglavlje 23 – Pravosuđe i osnovna prava, radi boljeg razumijevanja, podijeljeno je na četiri podoblasti: (i) pravosuđe, (ii) borba protiv korupcije, (iii) osnovna prava i (iv) saradnja s organizacijama civilnog društva.¹⁰ Kao drugo, potciljevi Ciljeva održivog razvoja grupisani su u okviru svake od ovih podoblasti, prema tematskom značaju potciljeva i odgovarajućem indikatoru. Shodno tome, potciljevi COR u vezi s antidiskriminacijom, pravnim identitetom, ravnopravnošću polova, smanjenjem korupcije itd. bili su povezani s Poglavljem 23. Ovaj proces ponovljen je za sve druge COR / Poglavlja.

Prilog 4 Fotografija s Radionice za validaciju MAPS, januar 2018. Foto: Miloš Vujović

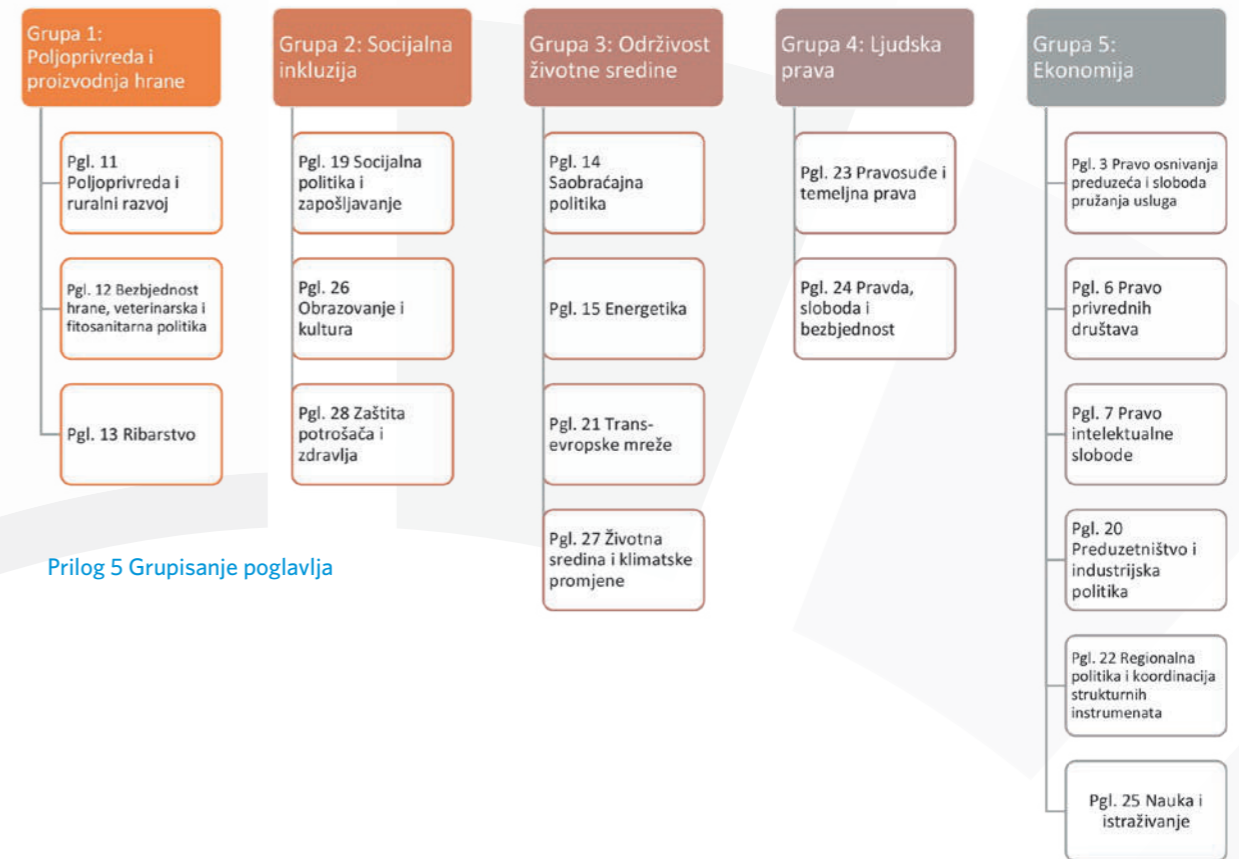
Naredna faza u procesu bila je da se identifikuju oblasti/pregovaračka poglavlja s najvećim sinergetskim potencijalom.¹¹ Potencijal je procijenjen na osnovu koncentracije potciljeva unutar određenih oblasti Poglavlja. Pretpostavka tima bila je da poglavlja s najvećim brojem potciljeva Ciljeva održivog razvoja povezanih sa njima jesu ona koja nude najveći potencijal za identifikaciju sinergija i mjera za intenziviranje. Ova poglavlja bila su predmet daljeg fokusa i rasprave s pregovaračkom strukturom Evropske unije na radionici za validaciju. Poglavlja koja su „izostavljena“ procjenjuju se kao poglavlja specifična za funkcionisanje Evropske unije, a uglavnom se odnose na unutrašnje tržište EU kroz usklađivanje pravnog okvira, poreskog i carinskog sistema i propisa koji se odnose na funkcionisanje tržišta. Stoga, nije utvrđen značajan sinergetski efekat.

Za potrebe radionice, sva poglavlja EU s najvećim potencijalom tematski su grupisana u pet radnih grupa, prikazanih u Prilogu 5

Sve grupe su ispitale, razmotrile i potvrdile rad ad-hok MAPS tima UN i preliminarno mapiranje međusobnih veza između ova dva procesa. Potvrđivanje međusobnih veza bilo je rezultat rasprave o mjerilima pregovaračkih poglavlja, aktivnostima, ključnim rezultatima u procesu između otvaranja i zatvaranja određenih pregovaračkih poglavlja EU. Ideja je bila da se ide korak dalje, izvan samog opisa poglavlja, pregledom cjelovitog presjeka aktivnosti relevantnih za svako poglavlje.

¹⁰ Više informacija o podoblastima svakog poglavlja može se pronaći u Aneksu.

¹¹ Ocijenjeno je da sljedeća poglavlja ne doprinose u značajnoj mjeri Agendi 2030 – Poglavlje 1 – Sloboda kretanja roba; Poglavlje 2 – Sloboda kretanja radnika; Poglavlje 4 – Sloboda kretanja kapitala; Poglavlje 5 – Javne nabavke; Poglavlje 8 – Politika konkurencije; Poglavlje 9 – Finansijske usluge; Poglavlje 10 – Informaciono društvo i mediji; Poglavlje 16 – Oprezivanje; Poglavlje 17 – Ekonomska i monetarna politika; Poglavlje 18 – Statistika; Poglavlje 29 – Carinska unija; Poglavlje 30 – Vanjski odnosi; Poglavlje 31 – Vanjska, bezbjednosna i odbrambena politika; Poglavlje 32 – Finansijska kontrola; Poglavlje 33 – Finansijske i budžetske odredbe.

Prilog 5 Grupisanje poglavlja

Nakon što je potvrđena veza, uticaj koji bi ostvarenje zadataka iz procesa pristupanja Uniji mogao imati na ostvarivanje potciljeva COR ocijenjen je pomoću skale od tri stepena uticaja: (i) slab uticaj, (ii) umjeren uticaj i (iii) značajan uticaj. Ako grupa nije bila u mogućnosti da procijeni intenzitet uticaja poglavlja na Agendu 2030, ta veza između poglavlja i određenog potcilja COR nije uzeta u razmatranje za dalju analizu. Konačno, identifikovani su instrumenti za intenziviranje i oblasti gdje je intenziviranje moguće, specifične intervencije i finansijski/ljudski resursi koji bi mogli biti mobilisani za podršku konkretnim aktivnostima radi ubrzanja pristupanja EU i Agende 2030.

Na kraju, izvršena je kvantitativna analiza validacije. Prvi korak kvantitativne analize bio je izračunavanje procentualnog obima u kom su podoblasti 18 odabranih poglavlja EU Acquis povezani s potciljevima svakog Cilja održivog razvoja. Drugi korak bio je procjena jačine ovog odnosa – uzimajući procjene na trostepenoj skali na nivou potcilja, izračunat je aritmetički prosjek jačine uticaja pregovaračkog procesa na ostvarenje Ciljeva održivog razvoja. Na kraju, da bi se pružila adekvatna slika obima i jačine uticaja, ta dva faktora (obim i jačina uticaja) kombinovana su u ponderisanu vrijednost (0–3), na osnovu koje je dobijena i kvantitativna slika međusobne povezanosti ova dva procesa. Ovo je vrijednost koja je prikazana na grafikonu cjelokupnih veza između Ciljeva održivog razvoja i procesa pristupanja EU.¹²

¹² Odgovarajuće tabele mogu se naći u Aneksu.

3.1.1 Ograničenja metodologije

Postoje tri značajna ograničenja u usvojenoj metodologiji:

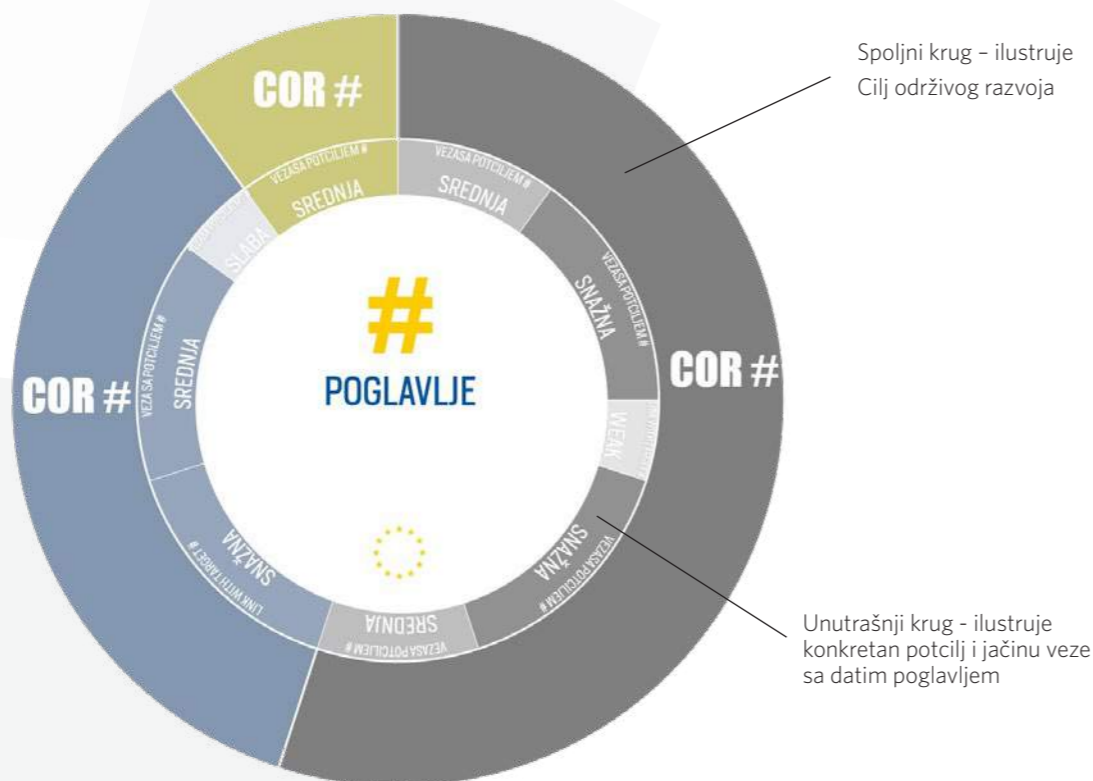
- Analizirana su samo poglavlja za koja je (prethodno) ocijenjeno da imaju najveći potencijal za ostvarivanje sinergija. Petnaest poglavlja nije uključeno u proces validacije (vidjeti fusnotu 11), a njihov potencijalni uticaj na ostvarivanje Ciljeva održivog razvoja nije procjenjivan.
- Ovaj rad obuhvata diskusije s radionice MAPS i odražava stavove članova radnih grupa. S obzirom na to da svi predstavnici ministarstava (sektora) nijesu bili prisutni, postoji mogućnost da je zbog nedostatka informacija grupa potcijenila stvarnu povezanost poglavlja i međusobnu jačinu uticaja ova dva procesa.
- Posljednji korak u vježbi koji zahtijeva identifikaciju instrumenata za podršku specifičnim aktivnostima pregovaračkog procesa nije u potpunosti ostvaren, između ostalog, zbog nedostatka potpunih informacija o dostupnim finansijskim sredstvima.

3.2 Ključni nalazi radionice za validaciju

U ovom poglavlju predstavljena je validacija zaključaka procesa MAPS, predstavljenih po grupama i detaljno analiziranih po poglavljima, a praćeno grafičkim prikazom veza između dva procesa koji se zasniva na kvantitativnoj analizi nalaza radionice. Za tumačenje grafikona značajno je napomenuti:

- Svaki grafikon poglavlja je samostalan. Poređenje između grafikona poglavlja je ograničeno.
- Svaki grafikon poglavlja predstavlja stepen veze između pregovaračkog poglavlja i određenog Cilja održivog razvoja i njegovih potciljeva. Stepenn veze izražen je obimom koji krug zauzima, i to tako da veći obuhvat znači jaču vezu između (pot)cilja i pregovaračkog poglavlja. Na ovaj način predstavljene su dvije dimenzije – broj i jačina veze.
- Svaki grafikon poglavlja također pokazuje stepen veze između pregovaračkog poglavlja i potciljeva Agende održivog razvoja, kroz trostepenu skalu: slaba, umjerena ili značajna veza, a kroz proporciju i intenzitet boje namijenjene potcilju u unutrašnjem krugu.

Prilog 6 daje praktično objašnjenje o tome kako se čitaju grafikon koji ilustruju vezu između poglavlja i Agende 2030

Spoljni krug - ilustruje Cilj održivog razvoja

Unutrašnji krug - ilustruje konkretan potcilj i jačinu veze sa datim poglavljem

3.2.1 Poljoprivreda i proizvodnja hrane (Poglavlja 11, 12, 13)

Poljoprivreda je jedno od najsloženijih, najosjetljivijih i najznačajnijih pitanja u kontekstu proširenja zbog značajne društvene funkcije (učesće u bruto domaćem proizvodu (BDP) i udio populacije aktivne u poljoprivredi) i svojih strukturnih nedostataka (naturalna i polunaturalna poljoprivreda). U okviru procesa pristupanja EU, ova pitanja se razmatraju kroz pregovaračka poglavlja 11 – Poljoprivreda i ruralni razvoj, 12 – Bezbjednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika i 13 – Ribarstvo.

Poglavlje 11 – Poljoprivreda i ruralni razvoj uključuje brojna obavezujuća pravila, od kojih su mnoga evropski propisi za koje važi pravilo direktne primjene u nacionalnom zakonodavstvu. Pravilna primjena ovih pravila i njihovo djelotvorno sprovođenje od strane efikasne javne uprave od suštinskog je značaja za funkcionisanje Zajedničke poljoprivredne politike (ZPP). Glavni ciljevi ZPP su da se obezbijedi stabilna, održivo proizvedena ponuda bezbjedne i kvalitetne hrane po cijenama povoljnim za potrošače.

Glavni zaključak procesa validacije jeste da ovo poglavlje uglavnom doprinosi ostvarenju COR 2, kroz direktna plaćanja, organizaciju zajedničkog tržišta i druga horizontalna pitanja. Ovo je naročito relevantno za potciljeve COR za poljoprivrednu produktivnost (2.3), proizvodnju i prihode poljoprivrednika (2.3), održavanje ekosistema (2.4), poljoprivredna tržišta i trgovinska pravila (2.1c).

Ovo poglavlje povezano je također sa COR 15 koji se bavi zemljištem i degradacijom zemljišta. Politika ruralnog razvoja prepoznata je u potcilju COR 6.1 kroz podršku i jačanje učesća lokalnih zajednica u poboljšanju upravljanja vodama i sanitarnim uslovima, i COR 11 kroz podršku pozitivnim ekonomskim, socijalnim i ekološkim vezama između urbanih, periurbanih i ruralnih područja jačanjem nacionalnog i regionalnog razvojnog planiranja i COR 5 na polju rodne ravnopravnosti. Evropsko pregovaračko poglavlje 11 i njegova politika organske poljoprivredne proizvodnje prožimaju sve prethodno pomenute Ciljeve održivog razvoja.

Veza između poglavlja 11 i Agende 2030

Poglavlje 12 – Bezbjednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika obuhvata detaljna pravila o bezbjednosti hrane i utvrđuje pravila higijene za proizvodnju prehrambenih proizvoda. Štaviše, acquis predviđa detaljna pravila u oblasti veterinarstva, koja su od suštinskog značaja za očuvanje zdravlja životinja, dobrobit životinja i bezbjednost hrane životinjskog porijekla na unutrašnjem tržištu. U fitosanitarnoj oblasti, pravila EU obuhvataju pitanja kao što su kvalitet sjemena, materijali za zaštitu bilja, štetni organizmi i ishrana životinja. S obzirom na svoju višestruku prirodu, poljoprivredna politika kroz Poglavlje 12 također doprinosi ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja: COR 2 (svijet bez gladi); COR 5 (rodna ravnopravnost), COR 12 (odgovorna potrošnja i proizvodnja), dok bi potcilj COR 12.3 (prepoloviti bacanje hrane po glavi stanovnika globalno) mogao biti posebno naglašen. U okviru pregovaračkog poglavlja 12 kroz implementaciju fitosanitarne politike uspostavljena je čvrsta veza i sa COR 15 u vezi s implementacijom održivog upravljanja šumama i borbom protiv degradacije zemljišta u zemlji.

Veza između poglavlja 12 i Agende 2030

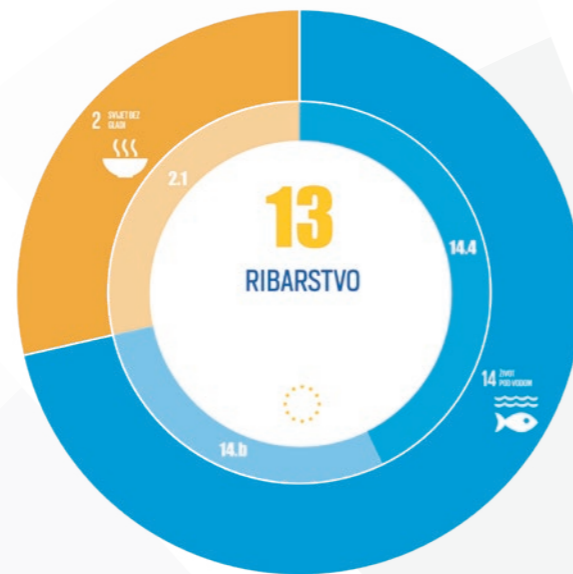
Poglavlje 13 - Ribarstvo sastoji se od propisa koji ne zahtijevaju transponovanje u nacionalno zakonodavstvo, pošto ova oblast spada u isključivu nadležnost Evropske unije, te se politika kreira i implementira direktno u Briselu. Međutim, neophodno je uvesti mjere za pripremu administracije za zajedničku ribarsku politiku koja obuhvata tržišnu politiku, upravljanje resursima i flotom, inspekciju i kontrolu, strukturne akcije i kontrolu državne pomoći. U nekim slučajevima potrebno je prilagoditi postojeće sporazume i konvencije o ribarstvu s trećim zemljama ili međunarodnim organizacijama.

COR 14 (očuvati i održivo koristiti okeane, mora i morske resurse) u velikoj mjeri odgovara ovom pregovaračkom poglavlju. Prema analiziranim odnosima između strukture poglavlja i COR 14, ustanovljena je snažna veza, posebno sa COR 14.4 koji se bavi regulisanjem berbe morskih plodova i prekomjernog izlovljavanja ribe, ilegalnog, neprijavljenog, neregulisanog ribanja i štetnih ribolovnih praksi.

Poljoprivreda je takođe relevantna za Ciljeve održivog razvoja: COR 17 (partnerstvo za ciljeve), COR 13 (klimatska akcija), COR 7 (dostupna i obnovljiva energija) i za COR 8 (dostojanstven rad i ekonomski rast) koji nijesu obuhvaćeni ovim izvještajem zbog manje relevantnosti u odnosu na ostale.

Finansijski instrumenti koji su značajni za sprovođenje navedenih ciljeva kako u poglavljima 11, 12, 13, tako i u odgovarajućim Ciljevima održivog razvoja, identifikovani su kroz različite programe EU, kao što su Instrument za pretpristupnu pomoć (IPA), Instrument tehničke pomoći i razmjene informacija (TAIEX), Bolja obuka za bezbjedniju hranu (BTSF), Evropska agencija za bezbjednost hrane (EFSA).

Organizacija UN za hranu i poljoprivredu (FAO) i Međunarodni fond za razvoj poljoprivrede (IFAD), kao i specijalizovane agencije u kojima je Crna Gora država članica (OIE - Svjetska organizacija za zdravlje životinja, IOC - Međunarodni Savjet za masline, IPPC - Međunarodna konvencija za zaštitu bilja) mogu dati značajan doprinos ostvarivanju zajedničkih ciljeva identifikovanih pregovaračkim poglavljima i povezanim Ciljevima održivog razvoja u oblasti poljoprivrede.

Veza između poglavlja 13 i Agende 2030

3.2.2 Socijalna inkluzija (Poglavlja 19, 26, 28)

Socijalna politika, obrazovanje i zdravstvo su oblasti takozvanog „slabog“ Acquis ili oblasti u kojima Evropska unija kao organizacija nema isključivu nadležnost, već se ove oblasti prepuštaju na upravljanje samim zemljama u okviru tzv. grupe nacionalnih kompetencija.¹³ Grupa za socijalnu inkluziju analizirala je Poglavlja 19 - Socijalna politika i zapošljavanje, 26 - Obrazovanje i kultura i 28 - Zaštita potrošača i zdravlja.

Od analiziranih poglavlja, važna napomena je da je Poglavlje 26 privremeno zatvoreno, što znači da pregovarački proces direktno ne doprinosi ostvarivanju COR u ovoj oblasti. Međutim, relevantni nacionalni strateški ciljevi u obrazovanju usklađeni su sa Strategijom Evropa 2020, a posebno sa Strateškim okvirom - Obrazovanje i obuka 2020. Kao takvi, oni se odnose na: predškolsko obrazovanje (4-6), rezultate PISA testiranja, sprečavanje prekida obrazovanja, mobilnost studenata i vrijeme između završetka školovanja i prvog zaposlenja.

Poglavlje 19 - Socijalna politika i zapošljavanje tiče se uglavnom uslova rada, postizanja visoke produktivnosti, socijalne kohezije, itd. Rasprava u ovoj oblasti uglavnom se fokusirala na novi Zakon o radu, čija će implementacija biti od najvećeg značaja za ovo poglavlje. Pomenuti Zakon predviđa mjere pravne zaštite radnika s fokusom na dostojanstveni rad, porodijsko odsustvo, naglašava ulogu Inspekcije rada, reafirmiše socijalni dijalog između poslodavaca, sindikata i Vlade, itd.

U oblasti socijalne politike, zaključeno je da veze između socijalne zaštite i programa zapošljavanja moraju biti snažnije, pogotovo kad se radi o nezaposlenim mladim ljudima i mjerama aktiviranja radne snage za primaocce keš-transfera koji bi mogli pristupiti tržištu rada.

Identifikovane su čvrste veze između Poglavlja 19 i potciljeva COR 8 (dostojanstven rad i ekonomski rast), i veze s nekoliko potciljeva koji se odnose na COR 5 (rodna ravnopravnost) i potciljeva u okviru COR-a 1 (svijet bez siromaštva) i COR 10 (smanjenje nejednakosti). Jačina veze između ove dvije agende prikazana je u Prilogu 4, gdje se može primijetiti jasan i sadržajan doprinos COR 8.

Rasprava o sredstvima pokazala je da se Crna Gora prvenstveno oslanja na budžetska izdvajanja za ispunjavanje obaveza koje proističu iz poglavlja 19. Reforma sistema socijalne i dječje zaštite finansira se uglavnom iz državnih resursa, uz podršku IPA II fondova. Kada bude pristupila Uniji, Crna Gora će imati pristup sredstvima Evropskog socijalnog fonda i drugih sličnih fondova. Za što uspješnije korišćenje ovih mogućnosti, potrebno je jačanje administrativnih kapaciteta svih zainteresovanih strana.

Poglavlje 26 - Obrazovanje i kultura ije privremeno zatvoreno poglavlje, tako da nema dovoljno potencijala za ostvarivanje značajnog uticaja na proces ostvarivanja Ciljeva održivog razvoja na putu ka EU. Ipak, postoji jaka konceptualna veza između ovog poglavlja i Agende 2030. Grupa je ukazala na snažnu korelaciju sa svim potciljevima COR koji se odnose na ravnopravan pristup ravnopravnim i kvalitetnim predškolskim obrazovnim programima, i potciljevima rodne ravnopravnosti kojima se predviđa izostanak bilo kakve segregacije između djevojčica i dječaka. Dodatno, postoji veza u dijelu prevencije prekida obrazovanja i to s potciljevima COR koji predviđaju da sve djevojčice i svi dječaci završe besplatno, ravnopravno, kvalitetno osnovno i srednje obrazovanje gdje se poseban akcenat stavlja na kvalitet obrazovanja. U diskusiji o raspoloživim resursima u ovoj oblasti ustanovljeno je da je pripremljen strateški plan za raspodjelu sredstava IPA 2014-2020. On sadrži tri pravca aktivnosti koje treba realizovati:

Veza između poglavlja 19 i Agende 2030

13 Za više informacija o nadležnostima politike EU, konsultujte <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/competences/faq>

Veza između poglavlja 26 i Agende 2030

1. Unapređenje kvaliteta obrazovanja na svim nivoima;
2. Inkluzivno obrazovanje, koje treba ostvariti kroz infrastrukturu i ulaganja u nastavne programe i nastavna sredstva; i
3. Razvoj obrazovnih programa u skladu s Nacionalnim okvirom kvalifikacija.

Dodatno, grupa je navela planove za ponovno uvođenje dualnog obrazovanja, koje podrazumijeva inovativne aranžmane za finansiranje između Vlade i privatnog sektora. Stipendije za tražena zanimanja i Fond za kvalitet i talente dodatne su novine koje će biti uvedene.

Crna Gora teži da bude dio evropskog programa za obrazovanje Erasmus+.

Ključni partneri koje je grupa identifikovala su Evropska fondacija za obuku, Sistem Ujedinjenih nacija u Crnoj Gori, Banka Savjeta Evrope, privatni sektor (posebno u oblasti visokog i stručnog obrazovanja).

Diskusija u okviru **poglavlja 28 - Zaštita potrošača i zdravlja** pokazala je da ne postoji veza s Agendom 2030 u oblasti zaštite potrošača, te je stoga fokus stavljen na pitanja u okviru zdravstvenog sektora. Važno je napomenuti da, iako grafikon pokazuje značajnu usklađenost procesa pristupanja i Agende 2030, postoji zabrinutost da ovaj proces nužno ne doprinosi poboljšanju cjelokupnog zdravstvenog sistema i za sve ljude, jer zdravstvo spada u nacionalnu nadležnost tj. oblast je tzv. „slabog“ Acquis.

Grupa je identifikovala vezu između procesa imunizacije i potcilja COR o prevenciji zaraznih bolesti (potcilj 3.3 COR). Štaviše, zahtjevi EU, kao što su doniranje organa, kontrola upotrebe duvana, provjere za rak i alkohol, jasno su povezani s potciljem 3.4 COR (smanjenje smrtnosti od nezaraznih bolesti) i potciljem 3.5 (prevencija zloupotrebe supstanci i liječenje posljedica takve zloupotrebe, uključujući opojne droge i alkohol).

U perspektivi, zemlja će se suočiti s nedovoljnim brojem zdravstvenih radnika po glavi stanovnika, što predstavlja izazov za univerzalnu zdravstvenu zaštitu. Ovaj scenario nakon članstva u EU potvrđen je i u drugim zemljama članicama, gdje je broj kvalifikovanih zdravstvenih radnika smanjen nakon pristupanja. Nadalje, odliv mozgova mogao bi biti problem za Crnu Goru.

Na kraju, aktivnosti koje su potrebne za ostvarivanje prioriteta poglavlja 28 uglavnom se finansiraju iz državnog budžeta. Osim podrške Sistema UN i Svjetske zdravstvene organizacije (SZO), grupa nije bila u stanju da identifikuje druge izvore i mogućnosti za podršku.

Opšti zaključak je da oblasti obuhvaćene poglavljem socijalna inkluzija dominantno spadaju u domen nacionalnih nadležnosti, za razliku od nekih drugih oblasti koje spadaju pod isključive ili podijeljene nadležnosti Evropske unije. Ovo se odražava i na finansijsku podršku koju pruža EU tj. kako je razmotreno u okviru poglavlja 3.3, sredstva namijenjena oblastima socijalne politike, obrazovanja i zdravstva čine samo 10% ukupnog izdvajanja iz IPA.

Veza između poglavlja 28 i Agende 2030

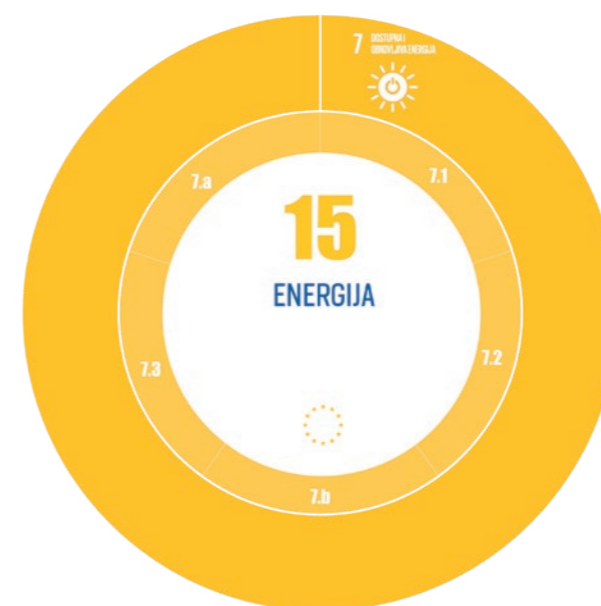
3.2.3 Održivost životne sredine (poglavlja 14, 15, 21, 27)

Čini se da pitanja životne sredine, saobraćaja i energetike imaju najjače veze s Agendom 2030. Ovo se posebno odnosi na Poglavlje 27 - Životna sredina i klimatske promjene, imajući u vidu da su rezultati ostvareni u okviru ovog poglavlja čvrsto povezani sa 40 različitih potciljeva COR (24% svih potciljeva). Poglavlja 14 - Saobraćajna politika, 15 - Energetika i 21 - Trans-evropske mreže, bila su takođe predmet rasprave u ovoj grupi.

Poglavlje 14 - Saobraćajna politika ima za cilj da odgovori rastućim potrebama za mobilnošću građana i robe, što se ostvaruje kroz bezbjedniji saobraćaj, bolje usluge, poboljšanu efikasnost saobraćaja i infrastrukture. Poglavlje 14 odnosi se na drumski, vazdušni, željeznički, pomorski saobraćaj i infrastrukturu. Analiza je pokazala da postoje čvrste veze između oblasti poglavlja 14 i tri cilja održivog razvoja: COR 3 (dobro zdravlje i blagostanje), COR 9 (industrija, inovacije i infrastruktura) i COR 11 (održivi gradovi i zajednice). Postoje čvrste veze između napora koje zemlja preduzima u usklađivanju zakonodavstva u oblasti puteva i bezbjednosti na putevima, i kombinacije mjera kojima je cilj da obezbijede veću bezbjednost korisnika, vozila i infrastrukture. Usklađivanje s pravnom tekovinom EU u oblasti vazdušnog, pomorskog, željezničkog i drumskog saobraćaja, zajedno s poboljšanjem cjelokupne saobraćajne infrastrukture, usvajanjem Strategije razvoja saobraćaja i Zakona o putevima, značajno doprinose potciljevima COR 3.6, 9.1, 11.2 i 11.7 o univerzalnom pristupu infrastrukturi. Crna Gora se pretežno oslanja na sopstvene resurse kad je u pitanju unapređenje saobraćajne politike.

Veza između poglavlja 14 i Agende 2030

Veza između poglavlja 15 i Agende 2030

Poglavlje 15 - Energetika se sastoji od pravila i politika koje se posebno odnose na konkurenciju i državnu pomoć, uključujući i sektor rudarstva, jednake uslove za pristup resursima za istraživanje i proizvodnju nafte i gasa, unutrašnje energetske tržište, promociju obnovljivih izvora energije i energetske efikasnosti. Što se tiče međunarodnih sporazuma, poglavlje sadrži Ugovor o energetskej povelji i srodne instrumente. Poglavlje 15 čvrsto je povezano sa COR 7 i njegovih pet odgovarajućih potciljeva. Obnovljivim izvorima energije bavi se niz crnogorskih zakonodavnih i strateških dokumenata koji snažno doprinose potciljevima 7.a i 7.b. Crna Gora je već ispunila svoj nacionalni cilj od 33% bruto finalne potrošnje energije koja se obezbjeđuje energijom iz obnovljivih izvora do 2020. godine. Ulaganja u infrastrukturu obnovljivih izvora energije u potpunosti poštuju relevantno zakonodavstvo u oblasti životne sredine. Crna Gora je usvojila zakon o efikasnom korišćenju energije koji je uključio glavne odredbe EU Acquis u ovoj oblasti što snažno doprinosi potcilju 7.3. Za aktivnosti u oblasti energije, Crna Gora pretežno se oslanja na sopstvene resurse, privatne investicije, zajmove i donacije.

Poglavlje 21 - Trans-evropske mreže obuhvata transportnu (TEN-T), telekomunikacionu (eTEN) i energetska (TEN-E) infrastrukturu. Kroz proces pristupanja EU, Crna Gora se obavezala na uspostavljanje i dalje razvijanje infrastrukturnih projekata koji su od zajedničkog interesa za zemlje članice EU.

Kada su u pitanju trans-evropske saobraćajne mreže, Crna Gora je dio Transportne opservatorije za Jugoistočnu Evropu (SEETO), koja će biti zamijenjena Sporazumom o transportnoj zajednici (TCT) kao jednim od ključnih političkih procesa u okviru Agende povezivanja (*Connectivity Agenda*) i Berlinskog procesa, sa ciljem jačanja regionalne saradnje i veće povezanosti zemalja Zapadnog Balkana. Jedan od glavnih prioriteta u narednom periodu jeste donošenje Zakona o putevima, od koga se očekuje da snažno doprinese potcilju 9.1 COR i umjereno doprinese ostvarivanju potcilja 11.2 COR.

U pogledu trans-evropskih energetska mreža, Crna Gora je usvojila Strategiju razvoja energetska sektora za period 2018-2030 i Energetska politiku Crne Gore do 2030. godine, koje definišu njene aktivnosti u datom periodu. Kada je u pitanju međunarodni strateški okvir, Crna Gora čini dio Evropske energetska zajednice i usklađuje svoje aktivnosti u ovom sektoru s Energetskom strategijom Energetska zajednice. Ove aktivnosti snažno doprinose potciljevima 9.1 i 7.1 COR.

Zemlja se uglavnom oslanja na sopstvene izvore kad je u pitanju implementacija ovog poglavlja, ali i na sredstva dostupna kroz pretpristupne fondove i evropsku politiku proširenja za pružanje tehničke podrške i investicija u dogovorene prioritete.

Poglavlje 27 - Životna sredina i klimatska promjene predstavlja jedno od tri neotvorena poglavlja u pregovorima s EU. Vlada Crne Gore je u julu 2016. godine usvojila Nacionalnu strategiju s Akcionim planom za transpoziciju, implementaciju i primjenu EU Acquis o životnoj sredini i klimatskim promjenama 2016-2020 (NEAS) i tako ispunila jedino mjerilo za otvaranje Poglavlja 27. Ovaj dokument bio je osnova za mapiranje međusobnih veza s Agendom 2030. NEAS se bavi horizontalnim zakonodavstvom, kvalitetom vazduha, upravljanjem otpadom, kvalitetom voda, zaštitom prirode, industrijskim zagađenjem, hemikalijama, bukom, civilnom zaštitom i klimatskim promjenama, a njihovo ispunjenje dovodi do potpune usklađenosti s pravnom tekovinom EU u ovoj oblasti. Sve mjere u potpunosti su usklađene s Nacionalnom strategijom održivog razvoja.

Poglavlje 27 je najsloženije poglavlje kad su u pitanju međusobne povezanosti s Agendom 2030. Naime, zahtjevi unutar ovog Poglavlja odnose se na 40 potciljeva Ciljeva održivog razvoja, tako da se razlika u jačini ne može lako diferencirati na grafikonu. Horizontalno zakonodavstvo Crne Gore je u velikoj meri usklađeno s horizontalnim zakonodavstvom EU u oblasti zaštite životne sredine. Napori u tom pogledu snažno doprinose potciljevima 12.8 i 12.2. Odgovarajuće mjere kvaliteta voda imaju jake veze sa COR 3 (dobro zdravlje i blagostanje), 6 (čista voda i sanitarni uslovi) i 14 (život pod vodom) i 10 odgovarajućih potciljeva. Unapređenje praćenja površinskih, podzemnih i obalnih (uključujući i tranzicione) voda na teritoriji Crne Gore jeste osnova za sve dalje aktivnosti u oblasti upravljanja vodnim resursima i očuvanja njihovog kvaliteta.

Mjere kvaliteta vazduha imaju jake veze sa COR 11 (održivi gradovi i zajednice) i umjerene veze s potciljevima: 3.9, 6.6 i 15.1 COR. Jedan od ključnih izazova je postizanje zadovoljavajućeg kvaliteta vazduha u svim područjima, posebno za opštine Podgorica, Pljevlja i Nikšić, gdje postoji povećana koncentracija zagađujućih materija, koja često premašuje granične vrijednosti. Implementacija ovog dijela Poglavlja 27 zahtijeva značajne finansijske investicije u infrastrukturu za daljinski kontrolisano zagrijavanje, poboljšanje javnog prevoza u gradovima, implementaciju mjera energetska efikasnosti, očuvanje i unapređenje zelenih površina, itd.

Veza između poglavlja 21 i Agende 2030

Mjere upravljanja otpadom imaju jake veze sa COR 11 (održivi gradovi i zajednice), 12 (odgovorna potrošnja i proizvodnja) i 14 (život pod vodom). Planski dokumenti upravljanja otpadom predviđaju mjere za reciklažu i odvojeno sakupljanje otpadnog materijala i primjenu principa „zagađivač plaća“, prema kome je proizvođač otpada odgovoran za pokrivanje troškova upravljanja otpadom, itd.

Mjere klimatskih promjena čvrsto su povezane sa COR 13 (klimatske akcije) i 11 (održivi gradovi i zajednice). Najvažnije opredjeljenje koje je Crna Gora izrazila je ratifikacija Pariskog sporazuma iz 2017. godine. Plan aktivnosti za sprovođenje zakonodavstva u sektoru klimatskih promjena do 2030. godine definisan je kad je usvojena Nacionalna klimatska strategija.

Mjere zaštite prirode čvrsto su povezane sa COR 12 (odgovorna potrošnja i proizvodnja), 14 (život pod vodom) i 15 (život na kopnu). Uspostavljanje mreže Natura 2000 i implementacija propisa od presudnog je značaja za dalji napredak u ovom pogledu. Administrativni kapaciteti moraće biti značajno ojačani, naročito oni koji se odnose na primjenu odgovarajuće procjene, kompenzacione mjere i druga specifična znanja vezana za pravilnu primjenu direktiva EU i propisa u podsektoru zaštite prirode, uključujući direktive o staništima i pticama u vezi s uspostavljanjem mreže NATURA 2000.

Značajna pomoć u implementaciji okvira politike u oblasti životne sredine biće obezbijeđena kroz IPA, TAIEX, Twinning i druge instrumente. Tehnička pomoć zavisice od raspoloživosti donatorskih fondova i fondova EU i adekvatne pripremljenosti za predviđene aktivnosti. Koordinacija donatora i kvalitetno i rano programiranje potencijalne pomoći međunarodnih finansijskih institucija/IPA/ bilateralna pomoć država članica su od ključnog značaja za obezbjeđivanje potrebnog stručnog znanja, a time i ostvarivanje blagovremene realizacije planiranih aktivnosti. Ukupni troškovi aktivnosti za implementaciju Poglavlja 27 projektovani su na 1,4 milijardi eura, prema NEAS-u. Nedostatak finansijskih sredstava nakon povraćaja troškova mora biti pokriven kombinacijom instrumenata, uključujući program IPA 2014-2020, Međunarodne finansijske institucije (IFI), komercijalne banke, finansiranje projekata iz specijalizovanih izvora i drugih donatora, privredna/komercijalna direktna ulaganja i privatne investitore, itd. Preostali jaz finansiraće javni sektor kroz različite instrumente kao što su Eko fond, centralni budžet, budžet lokalnih samouprava, itd.

Veza između poglavlja 27 i Agende 2030

3.2.4 Ljudska prava i pravosudni sistem (poglavlja 23, 24)

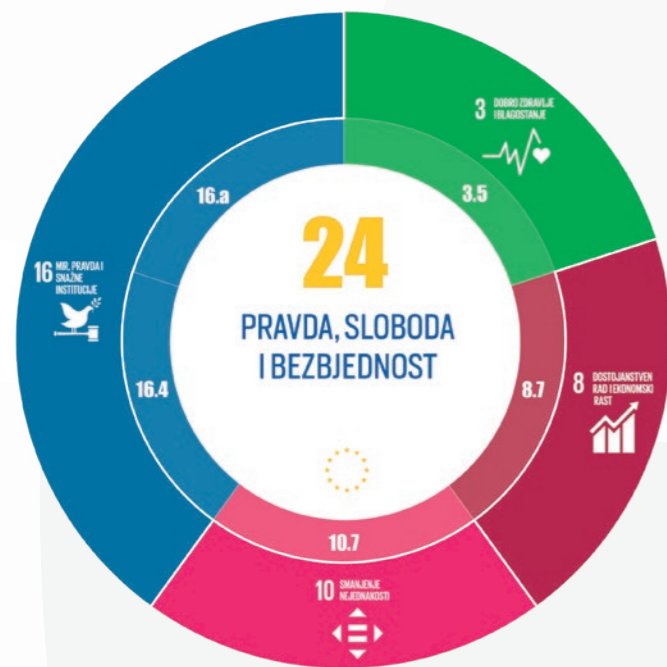
Iako je riječ o sveobuhvatnom pitanju koje je u osnovi svih pregovaračkih poglavlja, sistem ljudskih prava i pravosuđa, predstavlja srž pregovaračkih poglavlja 23 – Pravosuđe i osnovna prava i 24 – Pravda, sloboda i bezbjednost. Ova dva poglavlja smatraju se okosnicom cjelokupnog pregovaračkog procesa i jedina su poglavlja koja imaju privremena mjerila umjesto mjerila za zatvaranje kao što imaju sva druga poglavlja otvorena za pregovore. Mjerila za zatvaranje poglavlja 23 i 24 biće dostupna kad se privremena mjerila zatvore, što se očekuje do kraja 2018. godine. Međutim, to u ovoj radnoj grupi nije ograničilo diskusiju i preporuke koje su proizašle nje. Ispunjavanje osamdeset tri (83) privremena mjerila za poglavlja 23 i 24 preduslovi su za napredak u ovim poglavljima, ali i u ostvarivanju svih drugih prioriteta EU Acquis. Obaveze koje proističu iz ova dva poglavlja u direktnoj su korelaciji s brojnim Ciljevima održivog razvoja, s naglaskom na COR 4 (kvalitetno obrazovanje), COR 5 (rodna ravnopravnost), COR 10 (smanjenje nejednakosti) i COR 16 (mir, pravda i snažne institucije)

Poglavlje 23 – Pravosuđe i osnovna prava ima za cilj stvaranje preduslova za nezavisno i nepristrasno pravosuđe, s administrativnim kapacitetima adekvatnim za zaštitu vladavine prava. Ono obuhvata oblast pravosuđa, borbe protiv korupcije, osnovnih prava i prava građana EU. Pored potrebe za potpunim usklađivanjem nacionalnog zakonodavstva s EU Acquis, neophodno je da zemlja kandidat pokazuje vidljive i mjerljive rezultate i dostignuća u primjeni zakonodavstva.

Kao takvo, ovo poglavlje povezano je s 23 potcilja COR ili 17% ukupnog broja, s glavnim doprinosom u ostvarivanju COR 5 (rodna ravnopravnost) i 16 (mir, pravda i snažne institucije). Ovo poglavlje prepoznato je kao jedno od ključnih za ostvarivanje Agende 2030 u Crnoj Gori, tim prije zbog veoma jakih međusobno povezanih rezultata između njih i unutar samog pregovaračkog procesa.

Veza između poglavlja 23 i Agende 2030

Veza između poglavlja 24 i Agende 2030

Poglavlje 24 – Pravda, sloboda i bezbjednost ima za cilj da osigura slobodno kretanje ljudi i njihovu bezbjednost. Ono se bavi pitanjima kao što su migracije, granice i šengen, saradnja u krivičnim i građanskim pitanjima, policijska saradnja i borba protiv organizovanog kriminala, zaštita od zlostavljanja, eksploatacija, dječji brakovi i trgovina ljudima itd. Nadalje, ovo poglavlje ima direktan i jak uticaj na pet potciljeva COR, uglavnom koncentrisanih u okviru COR 16 (mir, pravda i snažne institucije).

Grupa je takođe identifikovala oblasti rada koje će zahtijevati dodatni napor u periodu do 2030. godine. One uključuju (i) trgovinu ljudima, (ii) pranje novca, (iii) finansijske istrage i konfiskaciju imovine, (iv) promociju i zaštitu ljudskih prava najugroženijih grupa, kao što su Romi, djeca, pripadnici LGBT.

Nije bilo moguće napraviti pouzdanu procjenu resursa dostupnih za ostvarivanje privremenih mjerila. Izvori finansiranja uključuju državni budžet, IPA fondove, UN i druge međunarodne organizacije, bilateralne donatore (ambasade), itd. Dodatno, procesom pristupanja Crnoj Gori postaju dostupni fondovi poput Šengenskog fonda (Fond za spoljne granice), koji je namijenjen podršci usklađivanja sa šengenskim standardima (infrastruktura, postrojenja, oprema, obuka). Pored finansiranja, biće potrebno i jačanje administrativnih kapaciteta (nova radna mjesta i specijalizovana obuka).

Zbog široke oblasti koju obuhvataju ova dva poglavlja, vodeći akteri u ispunjavanju obaveza su Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo pravde, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Ministarstvo za evropske poslove.

3.2.5 Ekonomija (poglavlja 3, 6, 7, 20, 22 i 25)

Ekonomski pitanja su sastavni dio funkcionisanja unutrašnjeg tržišta EU. Stoga ova tema predstavlja srž za mnoga pregovaračka poglavlja. Zbog svog globalnog opsega i univerzalnih principa, Agenda 2030 se fokusira na uspostavljanje sistema poštovanja radnih i ljudskih prava, uz obezbjeđivanje održivog ekonomskog rasta koji uvažava principe zaštite životne sredine. Pregovaračka poglavlja o kojima se raspravljalo u ovoj oblasti uključuju poglavlje 3 – Pravo osnivanja preduzeća i sloboda pružanja usluga, poglavlje 6 – Pravo privrednih društava, poglavlje 7 – Pravo intelektualne svojine, poglavlje 20 – Preduzetništvo i industrijska politika, poglavlje 22 – Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata i poglavlje 25 – Nauka i istraživanje.

Veza između poglavlja 3 i Agende 2030

obrazovanjem, preciznije potciljevima: 8.5 (zapošljavanje i dostojanstven rad za sve), 4.3 (jednak pristup kvalitetnom obrazovanju za sve) i 4.4 (povećanje broja mladih i odraslih koji imaju relevantne vještine za dostojanstvene poslove i preduzetništvo).

Poglavlje 6 – Pravo privrednih društava definiše osnivanje i poslovanje preduzeća u državama članicama EU. Ovo poglavlje odnosi se na prava osnivanja, registracije, domaćeg i prekograničnog spajanja i podjele kompanija, i na sistem objavljivanja godišnjih finansijskih izvještaja.

Poglavlje 3 – Pravo osnivanja preduzeća i sloboda pružanja usluga bavi se obezbjeđivanjem prava na osnivanje preduzeća u bilo kojoj državi članici, međusobnom priznavanju profesionalnih kvalifikacija i uspostavljanju jedinstvenog tržišta za poštanske usluge i osiguranju kvaliteta tih usluga. Planirano je razvijanje skupa instrumenata da bi se ispunila mjerila ovog poglavlja, kao što su: Zakon o uslugama, Zakon o priznavanju profesionalnih kvalifikacija, kojim se državljanstvo eliminiše kao prepreka za zapošljavanje, itd. Budžet za sprovođenje obaveza koje se odnose na ovo poglavlje obezbjeđuje se kroz državni budžet, IPA fondove i bilateralnu saradnju. Posao koji se odnosi na ovo poglavlje ima slabu korelaciju sa COR 8 koji se bavi ekonomskim rastom, zapošljavanjem i dostojanstvenim radom i COR 4 koji se bavi kvalitetnim

Veza između poglavlja 6 i Agende 2030

Izrada Zakona o tržištu kapitala, Zakona o privrednim društvima, zakonodavstva u oblasti računovodstva i zakonske revizije smatraju se prioritetom u okviru ovog poglavlja. Prepoznate su slabe veze s potciljem 12.6 COR o uključivanju informacija o održivosti u ciklus izvještavanja. Ovaj cilj uglavnom povezan je sa Zakonom o tržištu kapitala, dok će drugi zakoni indirektno omogućiti kompanijama da usvoje održive prakse i da izvještavaju o njima.

Ovo poglavlje ne zahtijeva dodatna sredstva, imajući u vidu da je većina zakonskih akata već usvojena.

Veza između poglavlja 7 i Agende 2030

Poglavlje 7 - Pravo intelektualne svojine obuhvata prava autora i srodna prava i prava industrijske svojine. Cilj je uskladiti nacionalne propise u zemljama članicama da bi se osiguralo da se ide u korak s tehnološkim razvojem i međunarodnim obavezama pod okvirom Svjetske organizacije za intelektualnu svojinu. Prioritetne mjere u ovoj oblasti uključuju izmjene i dopune Zakona o autorskom i srodnim pravima, Strategiju intelektualne svojine, usvajanje novog Zakona o patentima i jačanje administrativnih kapaciteta za registraciju i izvršenje prava intelektualne svojine. IPA, TAEX i državni budžet korišćeni su za finansijska sredstva za sprovođenje aktivnosti vezanih za obaveze iz ovog poglavlja.

Poglavlje 7 je identifikovano kao poglavlje koje ima slabu korelaciju s potciljem 9.5 COR koji teži podsticanju inovacija i potrošnje na istraživanje i razvoj.

Veza između poglavlja 20 i Agende 2030

Poglavlje 20 - Preduzetništvo i industrijska politika ima za cilj uspostavljanje povoljnog okruženja za proizvođače i preduzetnike pružanjem podrške konkurentnosti i ravnopravnim poslovnim aktivnostima u Evropi i širom svijeta. Teme pregovora su industrijska politika, instrumenti finansijske pomoći malim i srednjim preduzećima (MSP), turistička industrija, vazduhoplovna i pomorska industrija, drvna industrija, industrija čelika i metala.

Glavno mjerilo za implementaciju ovog poglavlja jeste Industrijska politika 2020. Ovaj dokument predstavlja strateški odgovor na konkurentnost industrije, investicije i finansije, inovacije i preduzetništvo i pristup tržištu.

Poglavlje 20 je identifikovano kao poglavlje koje ima najznačajniju korelaciju sa COR 8 (dostojanstven rad i ekonomski rast), 9 (industrija, inovacije i infrastruktura) i 12 (odgovorna potrošnja i proizvodnja).

Pored izdvajanja sredstava iz državnog budžeta, implementacija mjera industrijske politike podržava se kroz IPA fondove. Takođe, planirano je i korišćenje

drugih fondova EU za industrijsku politiku, kao što su Horizon 2020, COSME, Erasmus +, Creative Europe, EaSI. I međunarodne finansijske institucije (MFI) se prepoznaju kao potencijalni izvor finansiranja.¹⁴

Poglavlje 22 - Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata odnosi se na regionalnu politiku EU koja obuhvata finansijsku podršku zemljama i regionima čiji je cilj jačanje ekonomske, socijalne i teritorijalne kohezije. Ovo Poglavlje sadrži okvirne propise kojima se definišu pravila za pripremu i odobravanje operativnih programa čija se implementacija finansira iz evropskih strukturnih i investicionih fondova, tj. Evropskog fonda za regionalni razvoj i Evropskog socijalnog fonda i - za neke zemlje - Kohezionog fonda, imajući u vidu teritorijalnu organizaciju svake zemlje.

Trenutno, u smislu definisanih mjerila, ovo poglavlje nema direktnih veza sa Ciljevima održivog razvoja, ali može potencijalno uticati na ostvarivanje svih Ciljeva održivog razvoja, u zavisnosti od prioriteta koje će Vlada definisati kroz operativni program za strukturne fondove (koji će biti izrađen do 2020. godine).

Poglavlje 25 - Nauka i istraživanje privremeno je zatvoreno. To je oblast „slabog“ EU Acquis, tako da nije došlo do značajnih sistemskih promjena tokom pregovaranja o poziciji za to poglavlje. Imajući u vidu njegov status, u ovoj oblasti nijesu utvrđene značajne veze između zahtjeva EU i ostvarivanja potciljeva COR.

Da zaključimo, od šest poglavlja analiziranih u ovom odjeljku, korelacija je identifikovana kod 13, ili 8%, od 169 potcilja COR. Prosječna jačina veza između poglavlja i potciljeva COR ocjenjuje se kao umjerena što dovodi do zaključka da sinergije između EU i Agende 2030 u ekonomskim poglavljima donose umjerenu dodatnu vrijednost ukupnom ostvarenju Ciljeva održivog razvoja. Ipak, potrebno je posvetiti veliku pažnju poglavlju 22 koje će definisati dalji obim usmjeravanja fondova EU u Crnoj Gori nakon pristupanja Uniji.

3.3 Pretpristupna sredstva - IPA II sredstva - 2014-2020

Proces pristupanja EU u okviru jedne zemlje podržan je finansijskom podrškom EU koja se zasniva na ostvarenom učinku kroz tzv. Instrument pretpristupne pomoći ili IPA. Kao zemlja kandidat, Crna Gora koristi i ovu podršku. Ukupna vrijednost finansijske podrške koju će Crna Gora dobiti u finansijskoj perspektivi 2014-2020 iznosi 270,5 miliona eura.

U principu, IPA podrška se usmjerava na sektore koji su usko povezani s pregovaračkim poglavljima EU (vidjeti Prilog 3). Tabela 3-1, koja je izvod iz regionalnog pregleda o korišćenju IPA sredstava, ilustruje finansijsku alokaciju za Crnu Goru po oblastima i sektoru. Tabela jasno ilustruje koncentraciju sredstava namijenjenih podršci u pripremi za institucionalne reforme neophodne za članstvo u Uniji i ulaganja u saobraćaj, životnu sredinu i energetiku (90%) u poređenju s drugim pitanjima kao što su obrazovanje, socijalna politika i rodna ravnopravnost (10%).

Ovaj naglasak u distribuciji IPA sredstava je u skladu sa zapažanjima radionice za validaciju.

Tabela 3-1 IPA sredstva za Crnu Goru u periodu 2014-2020

Oblast politike	Sektor	IPA 2014-2020 (u milionima €)	IPA 2014-2020 (% ukup. iznosa)
a) reforme u pripremi za članstvo u Uniji i odgovarajuća izgradnja institucija i kapaciteta	• Reforma javne uprave	99.2 €	37%
	• Upravljanje javnim finansijama		
b) socio-ekonomski i regionalni razvoj	• Saobraćaj	90.8 €	34%
	• Energetika		
	• Životna sredina		
	• Razvoj privatnog sektora		
c) zapošljavanje, socijalna politika, obrazovanje, unapređenje rodne ravnopravnosti i razvoj ljudskih resursa	• Obrazovanje i razvoj ljudskih resursa	28.1 €	10%
	• Tržište rada i zapošljavanje		
d) poljoprivreda i ruralni razvoj	• Poljoprivreda	52.4 €	19%
UKUPNO		270.5 €	

Izvor: Državni strateški dokumenti¹⁵

14 Industrijska politika, strana 44

15 Institut za evropsku politiku (EPI) - Skoplje, novembar 2014.

4 Zaključci

Postoji prostor za intenziviranje. Proces MAPS u Crnoj Gori fokusirao se na identifikaciju oblasti koje će intenzivirati ostvarivanje Agende održivog razvoja do 2030. Mapiranje sinergija između procesa pristupanja EU i sprovođenja Agende održivog razvoja prilika je da se pametno pristupi implementaciji u obje razvojne agende. Ovaj proces je stvorio novo, jače partnerstvo UN s Ministarstvom za evropske integracije i doprinio zaključku da se mogu ostvariti veće koristi, ukoliko se objema agendama pristupi istovremeno.

Postoji jaka komplementarnost. Postoji snažna sinergija između procesa pristupanja EU i ostvarivanja Agende 2030 i Ciljeva održivog razvoja (COR), jer su to procesi koji se međusobno prožimaju. Skoro dvije trećine potciljeva COR (109 od 169 potciljeva), 65 procenata, imaju jaku vezu s poglavljima EU Acquis – ispunjavanjem zahtjeva EU Acquis Crna Gora će biti bliže ostvarivanju potciljeva COR.¹⁶

Postoji prostor za sinergiju rezultata, naročito u tri ključna poglavlja. Ključna poglavlja, ona koja imaju najveći uticaj na ostvarivanje Agende 2030 u Crnoj Gori, jesu poglavlje 27 o životnoj sredini, poglavlje 23 i 24 o pravosuđu, osnovnim pravima, o vladavini prava, bezbjednosti i slobodama i poglavlje 19 o socijalnoj politici i zapošljavanju.

Ako se u potpunosti ostvare zahtjevi EU u poglavlju 27, ispuniće se čak 40 potciljeva COR (25% ukupnog broja potciljeva COR). Ovo će zahtijevati značajne finansijske resurse, procijenjene na oko 1,4 milijarde eura (oko 35% BDP-a Crne Gore za 2017. godinu), shodno Nacionalnoj strategiji aproksimacije u oblasti životne sredine (NEAS). Potencijalno, moguće je da ove investicije finansiraju Vlada, privatni sektor, međunarodne finansijske institucije i eventualno strukturni fondovi, ili globalni mehanizmi kao što su Zeleni klimatski fond, Globalni fond za životnu sredinu i drugi međunarodni donatori.

Dinamika procesa evropskih integracija je bitna. Dinamika pristupa koja je specifična za svako poglavlje takođe igra ključnu ulogu. Prostor za manevar ili praktična mogućnost povezivanja dvije agende na nivou politika i aktivnosti značajniji su u poglavljima koja još nijesu zatvorena ili čak nijesu otvorena, kao što je poglavlje o životnoj sredini. Za ova poglavlja, pretpristupni mehanizmi kao što su ekspertska, finansijska i tehnička podrška mogli bi se koristiti za ostvarivanje rezultata u obje oblasti.

U poglavljima koja su privremeno zatvorena, gdje su mjerila ispunjena, kao što su obrazovanje i nauka, postoji manje prostora za dalji doprinos ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja. Međutim, pomoć može biti dostupna u okviru pretpristupnih mehanizama EU za ciljane intervencije.

Poglavlje 23 koje obuhvata pravosuđe i osnovna prava, od ključnog je značaja za ostvarivanje Agende 2030. Definirano kao poglavlje koje se bavi fundamentalnim vrijednostima EU, promjenama koje su potrebne za vladavinu prava, slobodu medija i institucije, a koje se smatraju transformacionim i, dok se ne zatvori, ovaj proces ostavlja prostor za ciljane intervencije gdje se takođe može pristupiti ispunjavanju potciljeva Ciljeva održivog razvoja.

Posebna pažnja je potrebna oblastima podržavajuće nadležnosti. Princip supsidijarnosti Evropske unije značajan je u razmatranju oblasti za usklađivanje nacionalne politike. Postoje dobro definisane jurisdikcije u kojima EU ima zakonsku nadležnost da djeluje u određenim oblastima politike. Oslanjajući se na princip naveden u Mastrohtskom ugovoru da „organi višeg nivoa treba da imaju supsidijarnu funkciju, obavljajući zadatke koji se ne mogu obavljati na lokalnom nivou“, napravljena je razlika između isključivih nadležnosti EU, podijeljenih nadležnosti između EU i država članica i oblasti podržavajućih nadležnosti EU u kojima su vlade država članica glavni akteri u formulisanju i sprovođenju politike.¹⁷ Kao što je naša analiza pokazala, pitanja kao što su očuvanje morskih resursa u kojima EU ima isključivu nadležnost, iako nijesu u fokusu zemlje, mogu dobiti veću pažnju na nivou Unije, čime se obezbjeđuje veći akcenat na politiku i implementaciju da bi se ispunilo 14 potciljeva COR u zemljama kao što je Crna Gora.

U drugim oblastima, kao što su obrazovanje, zdravstvo, zapošljavanje i socijalna politika koje uglavnom spadaju u podržavajuću ili podijeljenu nadležnost, očekuje se veće zalaganje nacionalne vlade da bi se povećali standardi i poboljšao kvalitet usluga u ovim oblastima. Potreban je dalji rad da bi se detaljno ispitala

¹⁶ Za više detalja o metodologiji, vidjeti poglavlje 3.1 Metodološka napomena

¹⁷ Daniel Kenealy, John Peterson i Richard Corbett, Evropska unija: Kako funkcioniše?, 4. izdanje, Oxford University Press, 2015, str. 103

veze i mogućnosti za intenziviranje procesa u ovim oblastima. Pored toga, kad je u pitanju finansiranje i stručna podrška, ovim oblastima uglavnom se treba baviti kroz nacionalne kapacitete i nacionalne budžetske izvore i one bi mogle imati ograničene koristi od podrške EU.

Implementacija je važna. Svi rezultati u ostvarivanju održivog razvoja oslanjaju se ne samo na usvajanje pravnog okvira kao što je Acquis, već i na ciljanu implementaciju. Ovo pitanje ostaje predmet zabrinutosti. Iako u nekim oblastima grafikoni pokazuju jake veze između poglavlja EU Acquis i potciljeva Ciljeva održivog razvoja, ne postoji garancija da će se to desiti. Ključno pitanje i dalje leži u institucionalnim kapacitetima i sredstvima za sprovođenje koje je potrebno znatno poboljšati da bi građani Crne Gore osjetili koristi novog zakonodavnog okvira.

Potciljevi COR koji nijesu razmatrani. Konačno, iako proces pristupanja EU doprinosi ostvarivanju 109 potciljeva COR, to znači da 60 potciljeva – ili 35% od ukupnog broja – nijesu predmet ovog procesa. Ovi potciljevi su uglavnom grupisani u COR 17 – Partnerstvo za ciljeve, COR 10 – Smanjenje nejednakosti i COR 4 – Kvalitetno obrazovanje. Zaključci ukazuju na to da Vlada i razvojni partneri treba da usredsrijeđe posebnu pažnju na potciljeve COR koji nijesu (u potpunosti) predmet bavljenja procesa pristupanja EU, da bi i oni doprinijeli razvoju crnogorskog društva.

Prilog 7 Uticaj procesa pristupanja EU na ostvarivanje Ciljeva održivog razvoja u Crnoj Gori

5 Aneksi

Tabela 5-1 Prikaz EU pregovaračkih poglavlja i identifikovanih podoblasti

Poglavlje br.	Opis poglavlja	Podoblasti poglavlja
Poglavlje 1	Sloboda kretanja robe	1. Opšti principi 2. Horizontalne mjere (Standardizacija, Metrologija, Akreditacija, Tržišni nadzor) 3. Vertikalne mjere (novi pristup, stari pristup) 4. Proceduralne mjere
Poglavlje 2	Sloboda kretanja radnika	1. Pristup tržištu rada 2. EURES 3. Koordinacija sistema socijalne sigurnosti 4. Evropska kartica zdravstvenog osiguranja
Poglavlje 3	Pravo osnivanja preduzeća i sloboda pružanja usluga	1. Međusobno priznavanje profesionalnih kvalifikacija 2. Pravo na osnivanje, sloboda pružanja usluga 3. Poštanske usluge
Poglavlje 4	Slobodno kretanje kapitala	1. Slobodno kretanje kapitala i plaćanja 2. Usluge platnog prometa 3. Sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma
Poglavlje 5	Javne nabavke	1. Opšti principi 2. Pravna zaštita i klasični sektor 3. Koncesije 4. Sektor za komunalne usluge 5. Elektronske javne nabavke 6. Glosar javnih nabavki 7. Održive javne nabavke 8. Javne nabavke u oblasti odbrane
Poglavlje 6	Pravo privrednih društava	1. Pravo privrednih društava 2. Korporativno računovodstvo i revizija
Poglavlje 7	Pravo intelektualne svojine	1. Autorska prava i srodna prava 2. Prava industrijske svojine 3. Odredbe koje se tiču njihovog sprovođenja
Poglavlje 8	Politika konkurencije	1. Politika konkurencije 2. Državna pomoć
Poglavlje 9	Finansijske usluge	1. Bankarstvo i finansijski konglomerati 2. Osiguranje i penzijsko osiguranje pod pokroviteljstvom poslodavca 3. Tržišta hartija od vrijednosti i investicione usluge 4. Infrastruktura finansijskog tržišta
Poglavlje 10	Informaciono društvo i mediji	1. Elektronske komunikacije 2. Usluge informacionog društva 3. Audio-vizuelna politika

Poglavlje br.	Opis poglavlja	Podoblasti poglavlja
Poglavlje 11	Poljoprivreda i ruralni razvoj	1. Horizontalna pitanja (direktna plaćanja i zajednička tržišna organizacija) 2. Državna pomoć 3. Ruralni razvoj (Upravno tijelo i Agencija za plaćanje) 4. Politika kvaliteta 5. Organska proizvodnja
Poglavlje 12	Bezbjednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika	1. Bezbjednost hrane 2. Veterinarska politika 3. Fitosanitarna politika
Poglavlje 13	Ribarstvo	1. Resursi i upravljanje flotom 2. Inspekcija i kontrola 3. Strukturne mjere 4. Državna pomoć 5. Tržišne mjere i međunarodni sporazumi
Poglavlje 14	Saobraćajna politika	1. Drumski saobraćaj 2. Željeznički saobraćaj 3. Satelitska navigacija 4. Putna infrastruktura 5. Kombinovani saobraćaj 6. Vazdušni saobraćaj 7. Pomorski saobraćaj
Poglavlje 15	Energetika	1. Električna energija 2. Gas 3. Ugljovodonici 4. Obnovljivi izvori energije 5. Energetska efikasnost 6. Nuklearna energija
Poglavlje 16	Porezi	1. Direktni porezi 2. Indirektni porezi 3. Administrativna saradnja i uzajamna pomoć
Poglavlje 17	Ekonomska i monetarna politika	1. Monetarna politika (oblast nezavisnosti centralne banke, zabrana privilegovanog pristupa javnog sektora finansijskim institucijama i korišćenje novčanica i kovanica) 2. Ekonomska politika (fiskalna politika i nadzor)
Poglavlje 18	Statistika	1. Demografija i socijalna statistika 2. Makroekonomska statistika 3. Kratkoročna statistika i cijene 4. Statistika poljoprivrede, životne sredine i registri 5. Koordinacija statističkog sistema, u skladu s međunarodnom metodologijom i principima Kodeksa prakse evropske statistike

Poglavlje br.	Opis poglavlja	Podoblasti poglavlja
Poglavlje 19	Socijalna politika i zapošljavanje	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zakon o radu 2. Zaštita i zdravlje na radu 3. Politika zapošljavanja 4. Socijalni dijalog 5. Socijalna zaštita 6. Socijalna uključenost 7. Antidiskriminacija i jednake mogućnosti
Poglavlje 20	Preduzetništvo i industrijska politika	<ol style="list-style-type: none"> 1. Industrijska politika 2. Mala i srednja preduzeća 3. Politika inovacija 4. Politika unapređenja poslovnog okruženja 5. Direktiva o odloženom plaćanju u komercijalnim transakcijama 6. Bankarstvo i finansije, turizam, građevinarstvo, vazduhoplovstvo i pomorska industrija i industrija čelika
Poglavlje 21	Trans-evropske mreže	<ol style="list-style-type: none"> 1. Trans-evropska saobraćajna mreža (TEN-T), koja pokriva drumski i intermodalni saobraćaj, plovne puteve i pomorske luke, vazdušni saobraćaj, kao i mrežu evropskih brzih željeznica 2. Trans-evropska energetska mreža (TEN-E), koja pokriva sektor električne energije i gasa 3. Trans-evropska telekomunikaciona mreža (eTEN), koja pokriva telekomunikacione mreže kao uslužne djelatnosti
Poglavlje 22	Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zakonodavni okvir 2. Institucionalni okvir 3. Administrativni kapacitet 4. Programiranje 5. Monitoring i evaluacija
Poglavlje 23	Pravosuđe i osnovna prava	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pravosuđe 2. Antikorupcija (prevencija i suzbijanje) 3. Temeljna prava 4. Saradnja s organizacijama civilnog društva
Poglavlje 24	Pravda, sloboda i bezbjednost	<ol style="list-style-type: none"> 1. Migracije 2. Azil 3. Vizna politika 4. Spoljne granice i Šengen 5. Pravosudna saradnja u građanskim i krivičnim pitanjima 6. Policijska saradnja i borba protiv organizovanog kriminala 7. Borba protiv terorizma 8. Saradnja u oblasti droga
Poglavlje 25	Nauka i istraživanje	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prioriteti Crne Gore (Strategija I&R, ka „pametnoj specijalizaciji“): energetika, IKT, novi materijali, proizvodi i usluge; medicina i zdravstvo; poljoprivreda i prerada hrane; Održivi razvoj i turizam: Obrazovanje, nauka i identitet

Poglavlje br.	Opis poglavlja	Podoblasti poglavlja
Poglavlje 26	Obrazovanje i kultura	<ol style="list-style-type: none"> 1. Obrazovanje i obuka 2. Mladi i sport 3. Kultura 4. Pristup obrazovanju 5. Programi i drugi instrumenti EU
Poglavlje 27	Životna sredina	<ol style="list-style-type: none"> 1. Horizontalno zakonodavstvo 2. Kvalitet vazduha 3. Upravljanje otpadom 4. Kvalitet voda 5. Zaštita prirode 6. Kontrola industrijskog zagađenja i upravljanja rizikom 7. Hemikalije 8. Buka 9. Civilna zaštita 10. Klimatske promjene
Poglavlje 28	Zaštita potrošača i zdravlja	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zaštita potrošača 2. Zdravstvena zaštita
Poglavlje 29	Carinska unija	<ol style="list-style-type: none"> 1. Carinska politika
Poglavlje 30	Vanjski odnosi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zajednička trgovinska politika EU 2. Multilateralni odnosi 3. Bilateralni sporazumi s trećim zemljama 4. Razvojna politika 5. Humanitarna pomoć i civilna zaštita
Poglavlje 31	Vanjska, bezbjednosna i odbrambena politika	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zajednička vanjska i bezbjednosna politika – Politički dijalog s EU 2. Zajednička vanjska i bezbjednosna politika & Evropska bezbjednosna i odbrambena politika – politička strategija
Poglavlje 32	Finansijski nadzor	<ol style="list-style-type: none"> 1. Javna unutrašnja finansijska kontrola (JUFK) 2. Eksterna revizija 3. Zaštita finansijskih interesa EU 4. Zaštita eura od falsifikovanja
Poglavlje 33	Finansijske i budžetske odredbe	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pravila o sopstvenim sredstvima, a to su budžetski prihodi EU
Poglavlje 34	Institucije	
Poglavlje 35	Ostala pitanja	

Tabela 5-2 Ciljevi održivog razvoja

Ciljevi održivog razvoja				
Cilj 1	<p>Okončati siromaštvo svuda i u svim oblicima</p> <p>1.1 Do 2030. godine, svuda i za sve ljude iskorijeniti ekstremno siromaštvo, kojim su po trenutnom mjerilu obuhvaćeni svi ljudi koji žive s manje od 1,25 dolara na dan.</p> <p>1.2 Do 2030. godine, najmanje za polovinu smanjiti broj muškaraca, žena i djece svih uzrasta koji žive u bilo kom obliku siromaštva, u skladu s nacionalnim definicijama siromaštva.</p> <p>1.3 Sprovesti odgovarajuće nacionalne sisteme socijalne zaštite i mjere za sve, uključujući najugroženije, i do 2030. godine postići dovoljno veliki obuhvat siromašnih i ranjivih.</p> <p>1.4 Do 2030. godine, osigurati da svi muškarci i žene, a posebno siromašni i ranjivi, imaju jednaka prava na ekonomske resurse, kao i pristup osnovnim uslugama, vlasništvu i upravljanju zemljištem, odnosno drugim oblicima svojine, nasljedstvu, prirodnim bogatstvima, odgovarajućim novim tehnologijama i finansijskim uslugama, uključujući mikrofinansiranje.</p> <p>1.5 Do 2030. godine, izgraditi sistem koji će povećati otpornost siromašnih i onih u ranjivim situacijama te smanjiti njihovu izloženost i ranjivost od ekstremnih klimatskih događaja, kao i drugih ekonomskih, društvenih i/ili ekoloških katastrofa.</p> <p>1.a Osigurati značajnu mobilizaciju resursa iz različitih izvora, između ostalog i kroz povećanu razvojnu saradnju, kako bi se obezbijedila adekvatna i predvidljiva sredstva za zemlje u razvoju, posebno za one najnerazvijenije, u smislu sprovođenja programa i politika za okončanje svih oblika siromaštva.</p> <p>1.b Kreirati jasne okvire politika na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, zasnovane na razvojnim strategijama koje promovišu borbu protiv siromaštva i rodnu osjetljivost, kako bi se podržalo ubrzano investiranje u akcije na iskorjenjivanju siromaštva.</p>			
	Cilj 2	<p>Okončati glad, postići bezbjednost hrane i poboljšanu ishranu i promovisati održivu poljoprivredu</p> <p>2.1 Do 2030. godine, okončati glad i osigurati da svim ljudima, a posebno siromašnima i licima u osjetljivim okolnostima, uključujući odojčad, tokom cijele godine bude dostupna bezbjedna i zdrava hrana u dovoljnim količinama.</p> <p>2.2 Do 2030. godine, okončati sve oblike nehranjenosti, uz postizanje, do 2025. godine, međunarodno dogovorenih ciljeva koji se odnose na zaostajanje u tjelesnom razvoju kod djece mlađe od 5 godina, i usmjeriti pažnju na nutritivne potrebe adolescentkinja, trudnica i dojilja te starijih lica.</p> <p>2.3 Do 2030. godine, udvostručiti poljoprivrednu produktivnost i prihode malih proizvođača hrane, a posebno žena, starosjedelačkog stanovništva, porodičnih poljoprivrednih proizvođača, stočara i ribara, između ostalog i preko bezbjednog i jednakog pristupa zemljištu, drugim proizvodnim resursima i inputima, znanju, finansijskim uslugama, tržištima i mogućnostima za ostvarivanje dodatne vrijednosti, odnosno za zapošljavanje van poljoprivrede.</p> <p>2.4 Do 2030. godine, obezbijediti održive sisteme za proizvodnju hrane i primijeniti fleksibilne poljoprivredne prakse za povećanje produktivnosti i proizvodnje, koje pomažu u održavanju ekosistema, koje jačaju kapacitet za prilagođavanje klimatskim promjenama, ekstremnim vremenskim uslovima, sušama, poplavama i ostalim elementarnim nepogodama, odnosno koje progresivno poboljšavaju kvalitet zemljišta i tla.</p> <p>2.5 Do 2020. godine, održavati genetsku raznolikost sjemena, kultivisanih biljaka i uzgajanih i domaćih životinja, odnosno njihovih srodnih divljih vrsta, između ostalog i preko pravilno vođenih i raznovrsnih banaka sjemena i biljaka na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, i obezbijediti pristup beneficijama, odnosno pravično i ravnopravno dijeljenje beneficija koje proističu iz korišćenja genetskih resursa i sa njima povezanih tradicionalnih oblika znanja, a prema međunarodnom dogovoru.</p> <p>2.a Povećati investiranje, između ostalog i preko unapređivanja međunarodne saradnje, u seosku infrastrukturu, poljoprivredna istraživanja i savjetodavne usluge, razvoj tehnologije i banaka biljnog i stočnog genetskog materijala kako bi se unaprijedili poljoprivredni proizvodni kapaciteti u zemljama u razvoju, a posebno u najnerazvijenijim zemljama.</p> <p>2.b Ispraviti i spriječiti trgovinska ograničenja i deformacije na poljoprivrednim tržištima u svijetu, između ostalog i preko istovremenog eliminisanja svih vrsta izvoznih subvencija u poljoprivredi i svih izvoznih mjera s ekvivalentnim efektom, u skladu sa zaduženjima iz „Razvojne agende iz Dohe“.</p> <p>2.c Usvojiti mjere koje će obezbijediti odgovarajuće funkcionisanje tržišta hrane i njihovih robnih derivata, te olakšati blagovremeni pristup informacijama o tržištima, između ostalog i o rezervama hrane kako bi se pomoglo da se ograniči ekstremna nestabilnost cijena hrane.</p>		
		Cilj 3	<p>Obezbijediti zdrav život i promovisati blagostanje za ljude svih generacija</p> <p>3.1 Do 2030. godine, smanjiti globalnu stopu smrtnosti kod porodilja na manje od 70 na 100.000 živorođenih.</p> <p>3.2 Do 2030. godine, okončati smrtno slučajeve koji se mogu spriječiti kod novorođenčadi i djece mlađe od 5 godina, sa svim zemljama koje imaju za cilj smanjenje neonatalne smrtnosti na najmanje 12 na 1.000 živorođenih i smrtnosti djece mlađe od 5 godina na najmanje 25 na 1.000 živorođenih.</p> <p>3.3 Do 2030. godine, okončati epidemije AIDS-a, tuberkuloze, malarije i zanemarenih tropskih bolesti i nastaviti borbu protiv hepatitisa, bolesti koje se prenose vodom i ostalih zaraznih bolesti.</p> <p>3.4 Do 2030. godine, smanjiti za jednu trećinu broj prijevremenih smrtnih slučajeva od nezaraznih bolesti kroz prevenciju i liječenje i promovisati mentalno zdravlje i blagostanje.</p> <p>3.5 Pojačati prevenciju zloupotrebe supstanci i liječenje posljedica takve zloupotrebe, što obuhvata i zloupotrebu opojnih droga i štetnu upotrebu alkohola.</p> <p>3.6 Do 2020. godine, na globalnom nivou prepoloviti broj smrtnih slučajeva i povreda do kojih dolazi u saobraćajnim nesrećama.</p> <p>3.7 Do 2030. godine, obezbijediti univerzalni pristup uslugama koje se odnose na polnu i reproduktivnu zdravstvenu zaštitu, uključujući planiranje porodice, informisanje i obrazovanje, kao i integrisanje pitanja reproduktivnog zdravlja u nacionalne strategije i programe.</p> <p>3.8 Postići univerzalni obuhvat zdravstvenom zaštitom, uključujući zaštitu od finansijskog rizika, dostupnost kvalitetnih osnovnih usluga iz oblasti zdravstvene zaštite i dostupnost bezbjednih, djelotvornih, kvalitetnih i jeftinih osnovnih lijekova i vakcina za sve.</p> <p>3.9 Do 2030. godine, značajno smanjiti broj smrtnih slučajeva i oboljenja od opasnih hemikalija, odnosno od zagađenja i kontaminacije vazduha, vode i zemljišta.</p> <p>3.a Pojačati primjenu „Okvirne konvencije Svjetske zdravstvene organizacije o kontroli duvana“ u svim zemljama, prema potrebi.</p> <p>3.b Podržati istraživanja i razvoj vakcina i lijekova za zarazne i nezarazne bolesti koje primarno pogađaju zemlje u razvoju, obezbijediti dostupnost jeftinih osnovnih lijekova i vakcina, u skladu sa „Deklaracijom iz Dohe o Sporazumu o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (TRIPS) i javnom zdravlju“, kojom se potvrđuje pravo zemalja u razvoju da u potpunosti koriste odredbe „Sporazuma o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine“ koje se odnose na fleksibilnost u pogledu zaštite javnog zdravlja i, posebno, obezbjeđivanja univerzalne dostupnosti lijekova.</p> <p>3.c Značajno povećati finansiranje u oblasti zdravstva, kao i regrutovanje, razvijanje, obučavanje i zadržavanje zdravstvenih radnika u zemljama u razvoju, posebno u najnerazvijenijim zemljama i malim ostrvskim državama u razvoju.</p> <p>3.d Ojačati kapacitete svih zemalja, a posebno zemalja u razvoju, za rano upozoravanje, smanjivanje rizika i upravljanje nacionalnim i globalnim zdravstvenim rizicima.</p>	
			Cilj 4	<p>Obezbijediti inkluzivno i pravedno kvalitetno obrazovanje za sve i promovisati mogućnosti cjeloživotnog učenja</p> <p>4.1 Do 2030. godine obezbijediti da sve djevojčice i dječaci završe besplatno, ravnopravno i kvalitetno osnovno i srednje obrazovanje koje vodi ka relevantnim i djelotvornim ishodima učenja.</p> <p>4.2 Do 2030. godine, obezbijediti da sve djevojčice i dječaci imaju pristup kvalitetnom razvoju u ranom djetinjstvu, brizi i predškolskom obrazovanju kako bi se pripremili za osnovno obrazovanje.</p> <p>4.3 Do 2030. godine, obezbijediti jednaku dostupnost pristupačnog i kvalitetnog tehničkog, stručnog i tercijarnog obrazovanja, uključujući univerzitetsko, za sve žene i muškarce.</p> <p>4.4 Do 2030. godine, znatno povećati broj mladih i odraslih koji imaju relevantne vještine, između ostalog i tehničke i stručne, za zaposlenje, pristojne poslove i preduzetništvo.</p> <p>4.5 Do 2030. godine, eliminisati rodnu nejednakost u obrazovanju i obezbijediti jednak pristup svim nivoima obrazovanja i stručnim obukama za ranjive grupe, uključujući osobe s invaliditetom, starosjedilačko stanovništvo i djecu u ranjivim situacijama.</p> <p>4.6 Do 2030. godine, obezbijediti da svi mladi i znatan broj odraslih, i muškaraca i žena, postignu jezičku i numeričku pismenost.</p> <p>4.7 Do 2030. godine, obezbijediti da svi učenici steknu znanja i vještine potrebne da se unaprijedi održivi razvoj, između ostalog i putem edukacije za održivi razvoj i održive stilove života, ljudska prava, rodnu ravnopravnost, kao i za promovisanje kulture mira i nenasilja, pripadnosti globalnoj zajednici i poštovanja kulturne raznolikosti i doprinosa kulture održivom razvoju.</p> <p>4.a Izgraditi i poboljšati obrazovne ustanove koje su prilagođene djeci, osobama s invaliditetom i rodnim razlikama, te obezbijediti bezbjedna, nenasilna, inkluzivna i djelotvorna okruženja za učenje za sve.</p> <p>4.b Do 2020. godine, na globalnom nivou znatno proširiti broj stipendija koje su dostupne zemljama u razvoju, posebno najnerazvijenijim zemljama, malim ostrvskim državama u razvoju i afričkim zemljama, za pohađanje visokog obrazovanja u razvijenim zemljama i ostalim zemljama u razvoju, uključujući stručnu obuku i informacione i komunikacione tehnologije, kao i tehničke, inženjerske i naučne programe.</p> <p>4.c Do 2030. godine, znatno povećati broj kvalifikovanih učitelja, između ostalog i kroz međunarodnu saradnju za obuku učitelja u zemljama u razvoju, posebno u najnerazvijenijim zemljama i malim ostrvskim državama u razvoju.</p>

<p>Cilj 5</p> <p>Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i djevojčice</p>	<p>5.1 Okončati svuda sve oblike diskriminacije protiv žena i djevojčica.</p> <p>5.2 Eliminirati sve oblike nasilja nad ženama i djevojčicama u javnoj i privatnoj sferi, uključujući trgovinu ljudima, odnosno seksualnu eksploataciju i druge oblike eksploatacije.</p> <p>5.3 Eliminirati sve štetne prakse kao što su dječiji, rani i nasilni brakovi i obrezivanje ženskih genitalija.</p> <p>5.4 Prepoznati i vrednovati neplaćeno staranje i rad u domaćinstvu kroz obezbjeđivanje javnih usluga, infrastrukture i politike socijalne zaštite, te kroz promovisanje zajedničke odgovornosti u domaćinstvu i porodici, na način koji je prikladan u odgovarajućoj državi.</p> <p>5.5 Osigurati da žene u potpunosti i djelotvorno učestvuju i imaju jednake mogućnosti da učestvuju u rukovođenju na svim nivoima donošenja odluka u političkom, privrednom i javnom životu.</p> <p>5.6 Osigurati univerzalnu dostupnost polnog i reproduktivnog zdravlja i reproduktivnih prava, kako je dogovoreno u skladu s „Programom akcije Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju“ i „Pekinškom platformom za akciju“, odnosno s dokumentima koji su nastali kao rezultat njihovih analitičkih konferencija.</p> <p>5.a Sprovesti reforme kako bi žene dobile jednaka prava na ekonomske resurse, kao i pristup vlasništvu i kontroli nad zemljištem i ostalim oblicima svojine, finansijskim uslugama, nasljedstvu i prirodnim resursima, u skladu s nacionalnim zakonima.</p> <p>5.b Povećati upotrebu inovativnih tehnologija, posebno informacione i komunikacione tehnologije, radi promovisanja osnaživanja žena.</p> <p>5.c Usvojiti i osnažiti dobre politike i izvršno zakonodavstvo za promovisanje rodne ravnopravnosti i osnaživanja svih žena i djevojčica na svim nivoima.</p>
<p>Cilj 6</p> <p>Obezbijediti pristup pijaćoj vodi i sanitarne uslove za sve</p>	<p>6.1 Do 2030. godine, postići univerzalan i jednak pristup bezbjednoj i jeftinoj pijaćoj vodi za sve.</p> <p>6.2 Do 2030. godine, postići adekvatan i jednak pristup sanitarnim i higijenskim uslovima za sve, kao i okončanje prakse obavljanja defekacije na otvorenom, uz obraćanje posebne pažnje na potrebe žena i djevojčica, odnosno onih u ranjivim situacijama.</p> <p>6.3 Do 2030. godine, unaprijediti kvalitet vode tako što će se smanjiti zagađenje, eliminirati rasipanje i na najmanju moguću mjeru svesti ispuštanje opasnih hemikalija i materijala, prepoloviti udio neprečišćenih otpadnih voda i znatno povećati recikliranje i bezbjednu ponovnu upotrebu na globalnom nivou.</p> <p>6.4 Do 2030. godine, znatno povećati efikasnost korišćenja vode u svim sektorima i osigurati održivu eksploataciju vode i snabdijevanje vodom kako bi se odgovorilo na nestašicu vode i u znatnoj mjeri smanjio broj ljudi koji se suočavaju s nestašicom vode.</p> <p>6.5 Do 2030. godine, primijeniti integrisano upravljanje vodnim resursima na svim nivoima, između ostalog i kroz prekograničnu saradnju, prema potrebi.</p> <p>6.6 Do 2020. godine, zaštititi i obnoviti ekosisteme povezane s vodom, uključujući planine, šume, plavna zemljišta, rijeke, izdane i jezera.</p> <p>6.a Do 2030. godine, proširiti međunarodnu saradnju sa zemljama u razvoju i podršku tim zemljama u stvaranju kapaciteta za aktivnosti i programe vezane za vodu i sanitarne uslove, uključujući prikupljanje vode, desalinaciju, efikasno korišćenje vode, tretman otpadnih voda, recikliranje i tehnologije ponovne upotrebe vode.</p> <p>6.b Podržati i pojačati učešće lokalnih zajednica u unapređivanju upravljanja vodom i sanitarnim uslovima.</p>
<p>Cilj 7</p> <p>Osigurati pristup dostupnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve</p>	<p>7.1 Do 2030. godine, osigurati univerzalni pristup jeftinim, pouzdanim i modernim energetske uslugama.</p> <p>7.2 Do 2030. godine, povećati održivost udjela obnovljive energije u globalnom energetske miksu.</p> <p>7.3 Do 2030. godine, udvostručiti globalnu stopu unapređenja energetske efikasnosti.</p> <p>7.a Do 2030. godine, unaprijediti međunarodnu saradnju kako bi se olakšao pristup istraživanju i tehnologiji čiste energije, uključujući obnovljivu energiju, energetske efikasnosti i naprednu i čistiju tehnologiju fosilnih goriva, i promovirati investiranje u energetske infrastrukture i tehnologiju čiste energije.</p> <p>7.b Do 2030. godine, proširiti infrastrukturu i unaprijediti tehnologiju za snabdijevanje svih korisnika uslugama moderne i održive energije u zemljama u razvoju, a posebno u najnerazvijenijim zemljama i malim ostrvskim državama u razvoju i kontinentalnim zemljama u razvoju, u skladu s njihovim programima podrške.</p>

<p>Cilj 8</p> <p>Promovirati inkluzivan i održiv ekonomski rast, zaposlenost i dostojanstven rad za sve</p>	<p>8.1 Održati ekonomski rast po glavi stanovnika u skladu s nacionalnim okolnostima, a u najnerazvijenijim zemljama održati rast bruto domaćeg proizvoda na nivou od najmanje 7 odsto godišnje.</p> <p>8.2 Postići više nivoje ekonomske produktivnosti kroz diversifikaciju, tehnološki napredak i inovacije, između ostalog i fokusirajući se na radno intenzivne i visoko profitabilne sektore.</p> <p>8.3 Promovirati razvojno orijentisane politike koje podržavaju proizvodne aktivnosti, stvaranje pristojnih poslova, preduzetništvo, kreativnost i inovativnost i podsticati formalno osnivanje i rast mikropreduzeća, odnosno malih i srednjih preduzeća, između ostalog i kroz pristup finansijskim uslugama.</p> <p>8.4 Progresivno unaprijediti, do kraja 2030. g., globalnu efikasnost resursa u potrošnji i proizvodnji i uložiti napore da se ekonomski rast razdvoji od degradacije životne sredine u skladu s 10-godišnjim okvirom programa koji se odnose na održivu potrošnju i proizvodnju, uz vodeću ulogu razvijenih zemalja.</p> <p>8.5 Do 2030. godine, postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, što obuhvata i mlade ljude i osobe s invaliditetom, kao i istu platu za rad jednake vrijednosti.</p> <p>8.6 Do 2020. godine, bitno smanjiti udio mladih koji nisu zaposleni, niti su u procesu obrazovanja, odnosno obuke.</p> <p>8.7 Preduzeti neposredne i djelotvorne mjere kako bi se okončali prisilni rad, moderni oblici ropstva i trgovina ljudima, obezbijedila zabrana i eliminisali najgori oblici dječijeg rada, uključujući regrutovanje i korišćenje djece vojnika, kao i kako bi se do 2025. godine okončao dječiji rad u svim njegovim oblicima.</p> <p>8.8 Zaštititi radna prava i promovirati bezbjedno i sigurno radno okruženje za sve radnike, uključujući radnike migrante, a posebno žene migrante, i one koji se bave rizičnim poslovima.</p> <p>8.9 Do 2030. godine, osmisliti i primijeniti politike za promovisanje održivog turizma koji stvara radna mjesta i promovira lokalnu kulturu i proizvode.</p> <p>8.10 Jačati kapacitete domaćih finansijskih institucija kako bi se podsticala i širila dostupnost bankarskih, osiguravajućih i finansijskih usluga za sve.</p> <p>8.a Povećati podršku na osnovu „Pomoći za trgovinu“ za zemlje u razvoju, posebno za najnerazvijenije zemlje, između ostalog i preko „Unaprijeđenog integrisanog okvira za pitanja trgovinsko-tehničke pomoći najnerazvijenijim zemljama“.</p> <p>8.b Do 2020. godine, razviti i operacionalizovati globalnu strategiju za zapošljavanje mladih i primijeniti „Globalni pakt o zapošljavanju“ Međunarodne organizacije rada.</p>
<p>Cilj 9</p> <p>Izgraditi otpornu infrastrukturu, promovirati održivu industrijalizaciju i podsticati inovativnost</p>	<p>9.1 Razviti kvalitetnu, pouzdanu, održivu i prilagodljivu infrastrukturu, uključujući regionalnu i međugraničnu infrastrukturu, kako bi se podržali ekonomski razvoj i ljudsko blagostanje, s fokusom na dostupnom i jednakom pristupu za sve.</p> <p>9.2 Promovirati inkluzivnu i održivu industrijalizaciju i, do 2030. g., značajno povećati udio industrije u stopi zaposlenosti i bruto domaćem proizvodu, u skladu sa nacionalnim okolnostima, a u najnerazvijenijim zemljama udvostručiti njen udio.</p> <p>9.3 Povećati pristup malih industrijskih i ostalih preduzeća finansijskim uslugama, posebno u zemljama u razvoju, što obuhvata i povoljne kredite, i povećati njihovu integraciju u lance vrijednosti i tržišta.</p> <p>9.4 Do 2030. g. unaprijediti infrastrukturu i prilagoditi industrije kako bi postale održive, uz veću efikasnost u korišćenju resursa i šire usvajanje čistih i ekološki ispravnih tehnologija i industrijskih procesa, pri čemu sve zemlje preduzimaju aktivnosti u skladu sa svojim kapacitetima.</p> <p>9.5 Proširiti naučna istraživanja, unaprijediti tehnološke kapacitete industrijskih sektora u svim zemljama, a posebno u zemljama u razvoju, što podrazumijeva da se, do 2030. godine, podstiču inovacije i da se broj zaposlenih u oblasti istraživanja i razvoja na milion ljudi znatno poveća, kao i da se poveća javna i privatna potrošnja na istraživanje i razvoj.</p> <p>9.a Olakšati razvoj održive i prilagodljive infrastrukture u zemljama u razvoju kroz unapređivanje finansijske, tehnološke i tehničke podrške afričkim zemljama, najnerazvijenijim zemljama, zemljama u razvoju koje nemaju izlaz na more i malim ostrvskim državama u razvoju.</p> <p>9.b Podržati razvoj domaće tehnologije, istraživanja i inovacija u zemljama u razvoju, između ostalog i tako što će se obezbijediti pogodno okruženje u pogledu politika za, između ostalog, industrijsku diversifikaciju i dodavanje vrijednosti dobrima.</p> <p>9.c Značajno povećati pristup informacionim i komunikacionim tehnologijama i uložiti napore da se obezbijedi univerzalni i jeftin pristup internetu u najnerazvijenijim zemljama do 2020.</p>

Cilj 10

Smanjiti nejednakost između i unutar država

10.1 Do 2030. godine, progresivno postići i održati rast dohotka donjih 40 odsto stanovništva po stopi višoj od nacionalnog prosjeka.

10.2 Do 2030. godine, osnažiti i promovisati socijalnu, ekonomsku i političku inkluziju svih, bez obzira na starost, pol, invaliditet, rasu, etničku pripadnost, porijeklo, religiju ili ekonomski odnosno neki drugi status.

10.3 Osigurati jednake mogućnosti i smanjiti nejednakosti u ishodima, između ostalog i tako što će se eliminisati diskriminatorni zakoni, politike i prakse i što će se, u tom pogledu, promovisati odgovarajuće zakonodavstvo, politike i aktivnosti.

10.4 Usvojiti politike, posebno fiskalnu politiku i politike u oblasti plata i socijalne zaštite, i progresivno postići veću ravnopravnost.

10.5 Unaprijediti propise i nadzor globalnih finansijskih tržišta i institucija, te pojačati primjenu tih propisa.

10.6 Osigurati da zemlje u razvoju budu bolje predstavljene i da se čuje njihov glas u procesu donošenja odluka u globalnim međunarodnim ekonomskim i finansijskim institucijama kako bi se stvorile djelotvornije, kredibilnije, odgovornije i legitimnije institucije.

10.7 Olakšati uređenu, bezbjednu, regularnu i odgovornu migraciju i mobilnost ljudi, između ostalog i kroz primjenu planiranih i dobro vođenih migracionih politika.

10.a Primjenjivati princip specijalnog i diferencijalnog tretmana za zemlje u razvoju, posebno za najnerazvijenije zemlje, u skladu sa sporazumima Svjetske trgovinske organizacije.

10.b Podsticati zvaničnu razvojnu pomoć i finansijske tokove, uključujući direktne strane investicije, za države u kojima postoji najveća potreba, a posebno za najnerazvijenije zemlje, afričke zemlje, male ostrvske države u razvoju i zemlje u razvoju koje nemaju izlaz na more, u skladu s njihovim nacionalnim planovima i programima.

10.c Do kraja 2030. sniziti na manje od 3 odsto transakcione troškove za doznake migranata i eliminisati tokove doznaka s troškovima višim od 5 odsto.

11.1 Do 2030. godine, osigurati da svi imaju pristup adekvatnom, bezbjednom i pristupačnom smještaju i osnovnim uslugama, te unaprijediti uslove u nehigijenskim naseljima.

11.2 Do 2030. godine, omogućiti pristup bezbjednim, priuštivim, pristupačnim i održivim transportnim sistemima za sve, unapređujući bezbjednost na putevima, prije svega proširivanjem obima javnog prevoza, uz obraćanje posebne pažnje na potrebe onih koji se nalaze u ranjivim situacijama, žena, djece, osoba s invaliditetom i starijih lica.

11.3 Do 2030. godine, u svim zemljama unaprijediti inkluzivnu i održivu urbanizaciju i kapacitete za participativno, integrisano i održivo planiranje ljudskih naselja i upravljanje njima.

11.4 Pojačati napore da se zaštiti i obezbijedi svjetska kulturna i prirodna baština.

11.5 Do 2030. godine, značajno smanjiti broj smrtnih slučajeva i broj ugroženih ljudi, te znatno smanjiti ekonomske gubitke do kojih dovode elementarne nepogode, uključujući i one povezane sa vodom, usmjeravajući pažnju na zaštitu siromašnih i onih u ranjivim situacijama.

11.6 Do 2030. godine, smanjiti negativan uticaj gradova na životnu sredinu mjeren po glavi stanovnika, između ostalog i tako što će se posebna pažnja posvetiti kvalitetu vazduha i upravljanju otpadom na opštinskom i drugim nivoima.

11.7 Do 2030. godine, omogućiti univerzalni pristup bezbjednim, inkluzivnim i pristupačnim zelenim i javnim površinama, posebno za žene i djecu, starija lica i osobe s invaliditetom.

11.a Podržati pozitivne ekonomske, socijalne i ekološke veze između urbanih, perifernih urbanih i ruralnih oblasti osnaživanjem nacionalnog i regionalnog razvojnog planiranja.

11.b Do 2020. godine, znatno povećati broj gradova i ljudskih naselja koji usvajaju i primjenjuju integrisane politike i planove u smislu inkluzije, efikasnosti resursa, ublažavanja klimatskih promjena i prilagođavanja klimatskim promjenama, otpornosti na elementarne nepogode, odnosno koji razvijaju i implementiraju, u skladu sa Sendai okvirom za smanjenje rizika od katastrofa 2015–2030, sveobuhvatno upravljanje rizicima od katastrofa na svim nivoima.

11.c Podržati najnerazvijenije zemlje, između ostalog i kroz finansijsku i tehničku pomoć, u izgradnji održivih i prilagodljivih zgrada za koje se koriste lokalni materijali.

Cilj 11

Učiniti gradove inkluzivnima, bezbjednima, otpornima i održivima

Cilj 12

Obezbijediti održivu potrošnju i proizvodnju

12.1 Sprovesti 10-godišnji Okvir programa o oblicima održive potrošnje i proizvodnje, u kome će učestvovati sve zemlje, a razvijene zemlje će preuzeti rukovodeću ulogu, uzimajući u obzir stepen razvoja i kapacitete zemalja u razvoju.

12.2 Do 2030. godine, postići održivo upravljanje i efikasno korišćenje prirodnih resursa.

12.3 Do 2030. godine, globalno prepoloviti bacanje hrane po glavi stanovnika na nivou malo-prodaje i potrošača, te smanjiti gubitke u hrani u proizvodnji i lancima snabdijevanja, što obuhvata i gubitke koji nastaju poslije žetve.

12.4 Do 2020. godine, ostvariti ekološki ispravno upravljanje hemikalijama i svim oblicima otpada tokom čitavog njihovog upotrebnog ciklusa, u skladu s dogovorenim međunarodnim okvirima, i značajno smanjiti njihovo ispuštanje u vazduh, vodu i zemljište kako bi se što više umanjili njihovi negativni uticaji na zdravlje ljudi i životnu sredinu.

12.5 Do 2030. godine, značajno smanjiti generisanje otpada kroz prevenciju ili smanjivanje, recikliranje i ponovnu upotrebu.

12.6 Podsticati kompanije, posebno velike i međunarodne kompanije, da usvoje održive prakse i da integrišu informacije o održivosti u svoj ciklus izvještavanja.

12.7 Promovisati prakse javnih nabavki koje su održive, u skladu s nacionalnim politikama i prioritetima.

12.8 Do 2030. godine, osigurati da ljudi svuda imaju relevantne informacije i svijest o održivom razvoju i prirodnim stilovima života.

12.a Podržati zemlje u razvoju da jačaju svoje naučne i tehnološke kapacitete kako bi se kretale u pravcu održivih oblika potrošnje i proizvodnje.

12.b Razvijati i primjenjivati alate za praćenje uticaja održivog razvoja na održivi turizam koji stvara radna mjesta i promovise lokalnu kulturu i proizvode.

12.c Svesti na razumnu mjeru nedjelotvorne subvencije za fosilna goriva kojima se podstiče rasipna potrošnja otklanjanjem tržišnih deformacija, u skladu s nacionalnim okolnostima, između ostalog i kroz restrukturiranje sistema oporezivanja i fazno ukidanje štetnih subvencija tamo gdje one postoje kako bi došao do izražaja njihov uticaj na životnu sredinu, uzimajući u obzir u potpunosti specifične potrebe i uslove zemalja u razvoju i svodeći na najmanju mjeru moguće negativne uticaje na njihov razvoj na način kojim se štite siromašni i pogođene zajednice.

13.1 Osnažiti prilagodljivost i adaptivni kapacitet na rizike povezane s klimatskim uslovima i prirodnim katastrofama u svim zemljama.

13.2 Integrisati mjere vezane za klimatske promjene u nacionalne politike, strategije i planiranje.

13.3 Unaprijediti obrazovanje, podizanje nivoa svijesti, kao i ljudske i institucionalne kapacitete u vezi s ublažavanjem i smanjivanjem uticaja klimatskih promjena, odnosno s prilagođavanjem i ranim upozoravanjem na klimatske promjene.

13.a Primijeniti obavezu koju su razvijene zemlje potpisnice „Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama“ preuzele kako bi zajedno prikupile 100 milijardi dolara godišnje do 2020. iz svih izvora i tako odgovorile na potrebe zemalja u razvoju u kontekstu značajnih aktivnosti na ublažavanju negativnih uticaja klimatskih promjena i transparentnosti primjene, te u potpunosti operacionalizovati Zeleni klimatski fond kroz njegovu kapitalizaciju, što je prije moguće.

13.b Promovisati mehanizme za podizanje kapaciteta za djelotvorno planiranje i upravljanje u vezi s klimatskim promjenama u najnerazvijenijim zemljama, što podrazumijeva i fokusiranje na žene i mlade, odnosno na lokalne i marginalizovane zajednice

Cilj 13

Preduzeti hitnu akciju u suzbijanju klimatskih promjena i njihovih posljedica

Cilj 14

Očuvati i održivo koristiti okeane, mora i morske resurse

14.1 Do 2025. godine, spriječiti i značajno smanjiti sve vrste zagađenja morskih resursa, a posebno onih aktivnosti koje dolaze s kopna, uključujući morski šut i zagađenje nutrijenata.

14.2 Do 2020. godine, održivo upravljati morskim i obalnim ekosistemima i zaštititi ih kako bi se izbjegli značajni negativni uticaji, između ostalog i kroz jačanje njihove prilagodljivosti, i preduzeti aktivnosti za njihovu obnovu kako bi okeani ponovo postali zdravi i produktivni.

14.3 Svesti na najmanju mjeru uticaje povećanja nivoa kiselosti okeana i baviti se tim problemom, između ostalog i kroz bolju i širu naučnu saradnju na svim nivoima.

14.4 Do 2020. godine, djelotvorno regulisati eksploataciju ribe i okončati prekomjerni ribolov, kao i nezakonit, neprijavljen i neregulisan ribolov, odnosno destruktivne ribarske prakse, i primijeniti naučno zasnovane planove upravljanja kako bi se obnovile zalihe riba u najkraćem mogućem roku, bar do nivoa na kojima se može proizvesti maksimalni održivi prinos koji je određen njihovim biološkim karakteristikama.

14.5 Do 2020. godine, očuvati najmanje 10 odsto obalnih i morskih oblasti, u skladu s nacionalnim i međunarodnim zakonima i na osnovu najboljih postojećih naučnih informacija.

14.6 Do 2020. godine, zabraniti određene oblike subvencija za ribarstvo koje dovode do stvaranja prevelikog kapaciteta ribara i prekomjernog izlovljavanja ribe, ukinuti subvencije koje doprinose nezakonitom, neprijavljenom i neregulisanom ribolovu i uzdržati se od uvođenja novih sličnih subvencija, uz svijest da odgovarajući i djelotvorni specijalni i diferencijalni tretmani za zemlje u razvoju i najnerazvijenije zemlje treba da budu integralni dio pregovora Svjetske trgovinske organizacije u vezi sa subvencijama za ribarstvo.

14.7 Do 2030. godine, uvećati ekonomsku korist za male ostrvske države u razvoju i najnerazvijenije zemlje na osnovu održivog korišćenja morskih resursa, između ostalog i preko održivog upravljanja ribarstvom, vodoprivredom i turizmom.

14.a Povećati naučno znanje, razviti istraživačke kapacitete i prenositi pomorsku tehnologiju, uzimajući u obzir „Kriterijume i smjernice Međuvladine okeanografske komisije za prenos pomorske tehnologije“, kako bi se poboljšalo zdravlje okeana i unaprijedio doprinos morskog biodiverziteta razvoju zemalja u razvoju, posebno malih ostrvskih država u razvoju i najnerazvijenijih zemalja.

14.b Obezbijediti pristup morskim resursima i tržištima za male profesionalne ribare.

14.c Poboljšati očuvanje i održivo korišćenje okeana i njihovih resursa primjenom međunarodnog prava, onako kako to predviđa „Konvencija Ujedinjenih nacija o pomorskom pravu“ koja pruža pravni okvir za očuvanje i održivo korišćenje okeana i njihovih resursa, kao što se napominje u stavu 15 „Budućnost koju želimo“

Cilj 15

Održivo upravljati šumama, suzbiti dezertifikaciju, spriječiti degradaciju zemljišta i urušavanje biodiverziteta

15.1 Do 2020. godine, osigurati očuvanje, obnovu i održivo korišćenje kopnenih slatkovodnih ekosistema i njihovog okruženja, posebno šuma, močvarnog zemljišta, planina i isušenog zemljišta, u skladu s obavezama prema međunarodnim sporazumima.

15.2 Do 2020. godine, promovisati implementaciju održivog upravljanja svim vrstama šuma, zaustaviti krčenje šuma, obnoviti uništene šume i znatno povećati pošumljavanje na globalnom nivou.

15.3 Do 2020. godine, boriti se protiv dezertifikacije, obnavljati degradirano zemljište i tlo, uključujući zemljište pod uticajem dezertifikacije, suša i poplava, i težiti da se u svijetu neutralizuje degradacija zemljišta.

15.4 Do 2030. godine, osigurati očuvanje planinskih ekosistema, uključujući njihov biodiverzitet, kako bi se njihovi kapaciteti unaprijedili tako da pružaju koristi koje imaju suštinski značaj za održivi razvoj.

15.5 Preduzeti hitne i značajne aktivnosti za smanjivanje degradacije prirodnih staništa, zaustaviti gubitak biodiverziteta i, do 2020. g., zaštititi ugrožene vrste i spriječiti njihovo izumiranje.

15.6 Promovisati pravednu i jednaku raspodjelu koristi koje proističu iz korišćenja genetskih resursa i promovisati odgovarajući pristup takvim resursima.

15.7 Preduzeti hitne aktivnosti kako bi se okončali krivolov i trgovina zaštićenim životinjskim i biljnim vrstama i baviti se pitanjima tražnje i ponude nezakonitih proizvoda izrađenih od divljih životinja.

15.8 Do 2020. godine, uvesti mjere kako bi se spriječio i značajno umanjio uticaj invazivnih stranih vrsta na kopnene i vodne ekosisteme, te kontrolisati ili iskorijeniti prioritetne vrste.

15.9 Do 2020. godine, integrisati vrijednosti ekosistema i biodiverziteta u nacionalno i lokalno planiranje, razvojne procese, strategije za smanjenje siromaštva i izvještaje.

15.a Mobilisati i značajno povećati finansijska sredstva iz svih izvora radi očuvanja i održivog korišćenja biodiverziteta i ekosistema.

15.b Mobilisati značajna sredstva iz svih izvora i na svim nivoima kako bi se finansiralo održivo upravljanje šumama i pružili odgovarajući podsticaji zemljama u razvoju za unaprijeđenje takvog upravljanja, uključujući očuvanje i pošumljavanje.

15.c Unaprijediti globalnu podršku naporima koji se ulažu u borbu protiv krivolova i trgovine zaštićenim vrstama, uključujući povećanje kapaciteta lokalnih zajednica da traže održive mogućnosti za život.

16.1 Svuda značajno smanjiti sve oblike nasilja i s njima povezane stope smrtnosti.

16.2 Okončati zloupotrebu i eksploataciju djece, trgovinu djecom i sve oblike nasilja i torture nad djecom.

16.3 Promovisati vladavinu prava na nacionalnom i međunarodnom nivou i svima osigurati jednak pristup pravdi.

16.4 Do 2030. godine, značajno smanjiti nezakonite tokove novca i oružja, poboljšati pronalaženje i vraćanje ukradene imovine i boriti se protiv svih oblika organizovanog kriminala.

16.5 Značajno smanjiti korupciju i podmićivanje u svim njihovim pojava oblicima.

16.6 Razviti djelotvorne, odgovorne i transparentne institucije na svim nivoima.

16.7 Osigurati odgovorno, inkluzivno, participativno i reprezentativno donošenje odluka na svim nivoima.

16.8 Proširiti i povećati učešće zemalja u razvoju u institucijama globalnog upravljanja.

16.9 Do 2030. godine, za sve obezbijediti zakonski identitet, uključujući registraciju prilikom rođenja.

16.10 Osigurati javni pristup informacijama i zaštitu osnovnih sloboda, u skladu s nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim sporazumima.

16.a Osnažiti relevantne nacionalne institucije, između ostalog i preko međunarodne saradnje, za izgradnju kapaciteta na svim nivoima, posebno u zemljama u razvoju, radi sprečavanja nasilja i borbe protiv terorizma i kriminala.

16.b Promovisati i sprovoditi nediskriminatorne zakone i politike radi postizanja održivog razvoja

Cilj 17

Učvrstiti globalno partnerstvo za održivi razvoj

- 17.1 Pojačati mobilizaciju domaćih resursa, između ostalog i preko međunarodne podrške za zemlje u razvoju, kako bi se unaprijedili domaći kapaciteti za prikupljanje poreza i ostalih prihoda.
- 17.2 Razvijene zemlje treba u potpunosti da sprovedu svoje zvanične obaveze u vezi s razvojnom pomoći, uključujući obavezu od strane velikog broja razvijenih zemalja da ostvare cilj od 0,7 odsto bruto nacionalnog dohotka za zvaničnu razvojnu pomoć zemljama u razvoju i 0,15 do 0,20 odsto bruto nacionalnog dohotka za zvaničnu razvojnu pomoć najnerazvijenijim zemljama.
- 17.3 Mobilisati dodatna finansijska sredstva iz višestrukih izvora za potrebe zemalja u razvoju.
- 17.4 Pomoći zemljama u razvoju da ostvare dugoročnu održivost dugova kroz koordinisane politike usmjerene ka podsticanju finansiranja dugova, otpisa dugova i restrukturiranja dugova, prema potrebi, i baviti se spoljnim dugovima visoko zaduženih siromašnih zemalja kako bi se umanjile dužničke nevolje.
- 17.5 Usvojiti i sprovesti planove promovisanja investiranja za najnerazvijenije zemlje.
- 17.6 Unaprijediti saradnju Sjever-Jug, Jug-Jug i triangularnu regionalnu i međunarodnu saradnju u oblasti nauke, tehnologije i inovacija, kao i pristup ovim oblastima, i unaprijediti razmjenu znanja prema uzajamno dogovorenim uslovima, između ostalog i kroz unaprijeđenu koordinaciju u okviru postojećih mehanizama, a posebno na nivou Ujedinjenih nacija, kao i kroz globalni mehanizam za olakšavanje tehnologije.
- 17.7 Promovisati razvoj, prenos i širenje ekološki prihvatljivih tehnologija u zemlje u razvoju pod povoljnim uslovima, uključujući koncesione i preferencijalne uslove, a prema uzajamnom dogovoru.
- 17.8 Do 2017. godine u potpunosti operacionalizovati tehnološke banke i mehanizam za izgradnju kapaciteta u najnerazvijenijim zemljama u oblasti nauke, tehnologije i inovacija, te unaprijediti upotrebu napredne tehnologije, a posebno informacione i komunikacione tehnologije.
- 17.9 Unaprijediti međunarodnu podršku za primjenu djelotvorne i cilijane izgradnje kapaciteta u zemljama u razvoju kako bi se podržali nacionalni planovi za sprovođenje svih Ciljeva održivog razvoja, između ostalog i kroz saradnju Sjever-Jug i Jug-Jug, odnosno kroz triangularnu saradnju.
- 17.10 Promovisati univerzalni, zasnovan na pravilima, otvoren, nediskriminatorni i pravičan multilateralni sistem razmjene pod okriljem Svjetske trgovinske organizacije, između ostalog i preko zaključivanja pregovora u okviru njene „Razvojne agende iz Dohe“.
- 17.11 Do 2020. godine, značajno povećati nivoe izvoza zemalja u razvoju, posebno u cilju udvostručavanja udjela najnerazvijenijih zemalja u svjetskom izvozu.
- 17.12 Ostvariti blagovremeno i trajno sprovođenje tržišnog pristupa bez carina i kvota za sve najnerazvijenije zemlje u skladu s odlukama Svjetske trgovinske organizacije, između ostalog i tako što će se obezbijediti da preferencijalna pravila o porijeklu koja se primjenjuju na uvoz iz najnerazvijenijih zemalja budu transparentna i jednostavna, odnosno da olakšavaju pristup tržištima.
- 17.13 Unaprijediti globalnu makroekonomsku stabilnost, između ostalog i kroz koordinaciju politike, odnosno koherentnost politike.
- 17.14 Unaprijediti koherentnost politike za održivi razvoj.
- 17.15 Poštovati oblast i vođstvo politike svake zemlje kako bi se uspostavile i primjenjivale politike usmjerene ka iskorjenjivanju siromaštva i postizanju održivog razvoja.
- 17.16 Unaprijediti Globalno partnerstvo za održivi razvoj, upotpunjeno partnerstvima s više zainteresovanih strana koja mobilizuju i dijele znanja, stručnost, tehnologiju i finansijska sredstva, u cilju podrške ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja u svim zemljama, a posebno u zemljama u razvoju.
- 17.17 Podsticati i promovisati djelotvorna javna i javno-privatna partnerstva, kao i partnerstva civilnog društva, nadovezujući se na iskustva resursne strategije partnerstava.
- 17.18 Do 2020. godine, unaprijediti podršku za izgradnju kapaciteta zemalja u razvoju, uključujući najnerazvijenije zemlje i male ostrvske države u razvoju, kako bi se značajno povećala dostupnost visokokvalitetnih, blagovremenih i pouzdanih podataka razvrstanih po dohotku, polu, starosti, rasi, etničkoj pripadnosti, migracionom statusu, invaliditetu, geografskoj lokaciji i ostalim karakteristikama koje su relevantne u datim nacionalnim kontekstima.
- 17.19 Do 2030. godine, nadograditi se na postojeće inicijative kako bi se razvila mjerila napretka u oblasti održivog razvoja, komplementarna mjerenju bruto domaćeg proizvoda i podržati izgradnju statističkih kapaciteta u zemljama u razvoju

	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Poglavlje 1 Sloboda kretanja robe							20. 06. 2017.
Poglavlje 2 Sloboda kretanja radnika							11. 12. 2017.
Poglavlje 3 Pravo osnivanja i sloboda pružanja usluga							11. 12. 2017.
Poglavlje 4 Slobodno kretanje kapitala			20. 06. 2014.				
Poglavlje 5 Javne nabavke	18. 12. 2013.						
Poglavlje 6 Pravo privrednih društava	18. 12. 2013.						
Poglavlje 7 Pravo intelektualne svojine	31. 03. 2014.						
Poglavlje 8 Politika konkurencije				22. 06. 2015.			
Poglavlje 9 Finansijske usluge			31. 03. 2014.				
Poglavlje 10 Informaciono društvo i mediji							
Poglavlje 11 Poljoprivreda i ruralni razvoj						13. 12. 2016.	
Poglavlje 12 Bezbjednost hrane, veterinarstvo i fitosanitarna politika					28. 06. 2016.		
Poglavlje 13 Ribarstvo					28. 06. 2016.		
Poglavlje 14 Saobraćajna politika				14. 12. 2015.			
Poglavlje 15 Energetika				14. 12. 2015.			
Poglavlje 16 Porezi				29. 03. 2015.			
Poglavlje 17 Ekonomska i monetarna politika							
Poglavlje 18 Statistika			16. 12. 2014.				
Poglavlje 19 Socijalna politika i zapošljavanje						13. 12. 2016.	
Poglavlje 20 Preduzetništvo i industrijska politika	18. 12. 2013.						
Poglavlje 21 Trans-evropske mreže					22. 06. 2015.		
Poglavlje 22 Regionalna politika i koordinacija strukturalnih instrumenata							20. 06. 2017.
Poglavlje 23 Pravosuđe i temeljna prava							
Poglavlje 24 Pravda, sloboda i bezbjednost							
Poglavlje 25 Nauka i istraživanje	18. 12. 2012.						
Poglavlje 26 Obrazovanje i kultura		15. 04. 2013.					
Poglavlje 27 Životna sredina							
Poglavlje 28 Zaštita potrošača i zdravlja							
Poglavlje 29 Carinska unija			16. 12. 2014.				
Poglavlje 30 Vanjski odnosi			16. 12. 2014.				
Poglavlje 31 Vanjska, bezbjednosna i odbrambena politika				29. 03. 2015. 20. 06. 2017.			
			24. 06. 2014.				

Tabela 5-3 Dinamika procesa pristupanja EU u Crnoj Gori

BILJEŠKE

Tabela 5-4 Proračun koji prati grafikon iz teksta

	Ukupni COR potciljevi	COR potciljevi pristupanjem EU	tretirani	Racio	Prosječna jačina	Racio * jačine	Procentni racio
COR 1	Svijet bez siromaštva	7	6	0.86	1.83	1.57	52.38%
COR 2	Svijet bez gladi	8	5	0.63	2.50	1.56	52.08%
COR 3	Dobro zdravlje i blagostanje	13	10	0.77	2.45	1.89	62.94%
COR 4	Kvalitetno obrazovanje	10	6	0.60	1.91	1.15	38.18%
COR 5	Rodna ravnopravnost	9	6	0.67	2.43	1.62	53.97%
COR 6	Čista voda i sanitarni uslovi	8	8	1.00	2.60	2.60	86.67%
COR 7	Dostupna i obnovljiva energija	5	5	1.00	3.00	3.00	100.00%
COR 8	Dostojanstven rad i ekonomski rast	12	9	0.75	2.43	1.82	60.71%
COR 9	Industrija, inovacije i infrastruktura	8	5	0.63	2.25	1.41	46.88%
COR 10	Smanjenje nejednakosti	10	4	0.40	2.40	0.96	32.00%
COR 11	Održivi gradovi i zajednice	10	5	0.50	2.71	1.36	45.24%
COR 12	Odgovorna potrošnja i proizvodnja	11	7	0.64	2.25	1.43	47.73%
COR 13	Klimatska akcija	5	5	1.00	2.60	2.60	86.67%
COR 14	Život pod vodom	10	6	0.60	2.83	1.70	56.67%
COR 15	Život na kopnu	12	11	0.92	2.38	2.19	72.86%
COR 16	Mir, pravda i snažne institucije	12	9	0.75	2.89	2.17	72.22%
COR 17	Partnerstvo za ciljeve	19	2	0.11	2.50	0.26	8.77%

ISBN 978-9940-763-00-8

UNITED NATIONS
MONTENEGRO

Vlada Crne Gore